

ÖT KÖVESSÜK
ÉS
EGYÉB ELBESZÉLÉSEK

IRTA
SIENKIEWICZ HENRIK

BUDAPEST
A MAGYAR HIRLAP KIADÁSA 1901.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2017
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-175-1 (online)
MEK-17197

TARTALOM
ŐT KÖVESSÜK.
HONVÁGY.
A FORRÁSNÁL.
TÉVEDÉSEK VIGJÁTÉKA.

ÖT KÖVESSÜK.

I.

Cajus Septimius Cinna római patriczius volt. Ifjuságát a légiónál, a táborozás kemény életében töltötte. Azután visszatért Rómába, hogy dicsőségének örüljön és élvezze az életet és nagy, bár kissé már megtámadott vagyonát. A kicsapongásig élvezett mindent, a mit az óriás város nyújtani tudott. Az éjjeleket a városon kívül fekvő pompás villák ünnepein töltötte; a nappalok elteltek vivással a lanistáknál, a szónokokkal folytatott beszélgetésekkel a forumon, a hol viták folytak s aközben elmondták egymásnak a város és az egész világ pletykáit; a versenyeken, vagy a gladiátorok harczjátékainál; a görög zenészeknél, a thraciai jósnők s az Archipelagos szigeteiről való csudaszép tánczosnők körében. Anyai részről rokonságban lévén az egykor híres Lucullussal, ettől örökölte különösebb szeretetét a pompás étkek iránt. Asztalán volt görög bor, nápolyi osztriga, numidiai egér, kövér sáska, melyet pontusi mézben páczoltak. A mivel Róma birt, azzal birnia kellett Cinnának is, kezdve a Vörös tenger halaitól a Borysthenes partjáról való fehér fajdig.

Ám nemcsak mint harczos élvezte pihenését, de egyben mint patriczius is, a ki válogatós. Elhitette önmagával, hogy műbarát és talán ébredt is benne az igazi érzék a szép iránt; szerette a szobrokat, melyet Korinthus hamujában leltek, az etrusk vázákat, vagy azokat, a melyeket a ködös Serikából hoztak; a római mozaikot, az Euphrat vidékéről való szöveteket, az arabiai illatszereket és mindama különös apróságokat, a melyek betöltik a patriczius élet ürességét. Szakértő és e dolgok kedvelőjeként tudott mindenről beszélni a fogatlan aggastyánok társaságában, kik a lakomához felkoszorúzták tar-koponyájokat és az étkezés után a heliotrop virágját majszolták, hogy illatossá tegyék a tüdő lehető. Átérezte és méltányolni tudta valamelyik ciceroi szakasz szépségét, Horatiusnak vagy Ovidiusnak egyik-másik versét. Görög szónok nevelte, folyékonyan beszélt hát görögül, Iliásnak sok könyvét kívül tudta és némely ünnepi lakománál addig énekelte Anakreon dalait, mig lerészegedett, vagy berekedt.

Mestere és más szónokok által érintkezésbe került a bölcsészettel és értett belőle annyit, hogy megértse a különféle gondolatmenetek szerkezetét, melyeket Hellasban és a gyarmatokban alapítottak meg. Tudta azt is, hogy azok most már mind romokban hevernek. Személyes ismeretségben volt sok stoikussal, a kiket ki nem állhatott mert inkább politikai pártnak tartotta őket és azonfelől még zsémbes embereknek is, a kiknek nincs érzék az élet örömei iránt.

A skeptikusok sokszor ültek asztalánál; egyik tál étel és a másik közt megdöntöttek egész rendszereket és borral teli kancsók mellett hirdették, hogy az élvezet semmis, az igazság elérhetetlen és a bölcsnek célja csak a merev nyugalom lehet.

Mindez ott zugott a fülében, a nélkül, hogy a lelkébe hatolt volna. Nem vallotta magát e tanok egyikéhez sem és nem akart elvekkal birni. Cato alakjában csak a nagy jellemet látta párosulva az épp oly nagy butasággal. Az életet tengernek tekintette, a melyen végig seper a szél, amerre akar, és bölcsességnek tartotta a művészetet, úgy igazítani e szelek irányába a vitorlákat, hogy vigyék a kicsi hajót. Ezenkívül becsülte széles vállát, egészséges gyomrát, szép római fejét a saséllal és erős állkapcsát. Számított rá, hogy e dolgokkal körülbelől keresztül vághatja magát az életen.

Anélkül, hogy a skeptikusok iskolájához tartozott volna, az élet skeptikusa volt, de egyben hedonikus is, bárha tudta, hogy az élvezet és a boldogság nem egy. Epikuros valódi tanát nem ismerte, ezért epikureusnak tartotta hát magát. Egészen véve pedig a bölcsészetet a szellem vivásművészetének tartotta, mely ért annyit, mint az, amelyet a lanisták tanítottak. Ha belefáradt az eszmecekerébe, elment a czirkuszba, hogy vért lásson.

Az istenekben nem hitt, épp oly kevéssé, mint az igazságban, az erényben s a boldogságban. Csak a jóslás művészetében hitt és babonás volt; ezenkívül még ingerelték a kíváncsiságát a Kelet hitének titokzatos tanai. Rabszolgáinak jó ura volt, hacsak éppen nem tette kegyetlenné az esetleges pillanatnyi unalom. Ugy vélekedett, hogy az élet egy nagy amphora, mely annál értékesebb, mennél pompásabb borral van tele. Azon igyekezett hát, hogy a maga amphoráját, a legkitünőbbel töltsse meg. Egyetlen embert sem szeretett, de azért sok dolgot kedvelt, a többek közt pedig leginkább a saját sasfejét a pompás koponyával és szép alaku patricziuslábát.

E gyönyörökkel és élvezetekkel teli életszakának első éveiben, szerette még csudálkozásba ejteni Rómát, ami sokszor sikerült is neki. Később aztán ez sem érdekelté többé.

II.

Végre tönkrement. A hitelezők szétszedték vagyonát és Cinnának megmaradt a kimerültség a lelkében, mint valamely sulyos munka után; volt ezenfelül és ezenkívül még egy másik érzése, még pedig váratlanul: a mély, érthetetlen nyugtalanság. Élvezte ugyan a gazdagságot, a szerelmet, amelyet az akkori világ ismert; megízlelt minden gyönyört; megittasult a harci dicsőségtől, a tábori élet veszélyeitől. Többé-kevésbé közel ért az emberi tudás határához; érintkezésbe került a költészettel és művészettel és eldicsekedhetett azzal, hogy mindent elvett a világtól, amit az nyújtani tudott. És mégsem tudott megszabadulni attól az érzéstől, hogy elmulasztott valamit, még pedig olyas valamit, ami a legfontosabb. De nem tudta mi lehet az, és hiába is tanakodott rajta.

Gyakran megkísérelte, hogy lerázza magáról e tanakodást, e nyugtalanságot; elhítenni igyekezett magával, hogy az életben nincs több semmi, nem lehet több, de akkor, ahelyett, hogy eltűnt volna, annyira növekedett nyugtalansága, hogy azt hitte, nemcsak maga miatt, de egész Rómáért nyugtalankodik. A skeptikusokat irigyelte, de egyben bolondoknak tartotta őket, mert azt hitték, hogy az űrt be lehet tölteni a semmivel. Két ember lakozott most benne, kik közül az egyik csudálkozott a saját nyugtalansága miatt, a másik ellenben teljesen indokoltnak tartotta azt.

Nemsokára azután, hogy a vagyonát elvesztette, hála hatalmas családi összeköttetéseknek, Cinnát Alexandriába küldték valamely hivatalos állásba és egy kevéssé azért is, hogy a gazdag országban visszaszerezze vagyonát. A nyugtalanság vele szállt hajóra Brundisiumban és elkísérte túl a tengeren. Alexandriában Cinna azt hitte, hogy a hivatalos ügyek, az új emberek, az új világ és új benyomások megszabadítják majd e kellemetlen kísértőtől. De tévedett. Eltelt egy hónap, kettő is és mint a hogy a Demeter istennő buzájának, a melyet Olaszországból hoztak a Deltába, még dusabban nőtt itt a kalásza, éppen úgy változott át a Cinna nyugtalansága dus bokorból terjedelmes czédrusfává és mind komorabb árnyat kezdett vetni a lelkére.

Eleinte Cinna elkábitani igyekezett magát, oly életet folytatva itt is, mint Rómában. Alexandria gyönyörökkel teli város volt, tele szőke haju, fehér bőrű görög nőkkel, a mely bőrre borostyánszinű fényt vont Egyiptom napja. Az ő karjaikban keresett enyhülést.

De amikor ez is hiábavalónak bizonyult, öngyilkosságra kezdett gondolni. Sok társa ugyanily módon vetett véget az élet gondjainak és pedig sokkal csekélyebb okból, mint az, mely őt bántotta: gyakran merő unalomból és mert nem telt többé kedvök a további élvezetekben. Ha a rabszolga csak ügyesen és elég erősen tartja a kardot, egyetlen perc véget vethet mindennek. Cinna belekapaszkodott ebbe a gondolatba, de a mikor már közel volt a kivitelhez, sajátos álom akadályozta meg benne. Azt álmodta ugyanis, hogy, amikor lefelé vezették a folyam mentén, nyugtalansága züllött rabszolga alakjában várta a túlsó parton, meghajolt ura

előtt és kiáltott: Megelőztelek, hogy fogadhassalak. És Cinna elgondolta, hogy, ha nem gondolhat nyugtalanság nélkül a sötét tulvilágra, nem is mehet oda nélküle.

Miután nem tudott más menekvést, elhatározta, hogy érintkezésbe lép a bölcsekkel, akiktől hemzsegett a Serapeion, és remélte, hogy tőlök megtudja a rejtély megoldását. Ezek ugyan semmit sem tudtak neki megoldani vagy megmagyarázni, de bevásárlották a bölcsek tanácsába, amit csak magas származásu vagy nagy befolyásu rómaiakkal tettek meg. Ez persze csak nagyon csekély vigasz volt, és a bölcsesség pecsétje, melyet hivatalból adnak valakinek, aki képtelen arra, hogy magyarázatát lelje annak, ami leginkább foglalkoztatta, kegynek tetszhetett Cinna szemében, de elgondolta, hogy a Serapeion talán nem tárja fel azonnal a titkait és nem tett le a reményről.

Alexandria bölcseinek legmunkásabbja a nemes Atheni Timon volt, jelentékeny férfiú és római polgár. Már sok év óta Alexandriában lakott, ahová azért jött, hogy kifürkészsze az egyiptusi bölcseségtanok titkait. Azt beszéltek róla, hogy a könyvtárban nem volt egyetlen pergament vagy papyrustekercs, amelyet ne olvasott volna és hogy ismert minden emberi bölcseséget. Emellett szelid volt és elnéző. Cinna azonnal felismerte őt a pedánsok és megkövesedett szívü kommentátorok seregében és hamarosan megvolt köztök az ismeretség, mely rövid időn belül közelebbi bizalmassággá, sőt barátsággá lett. Az ifju római bámulta ügyességét a dialektikában, a beszédességet és meggondoltságot, amelylyel az aggastyán a fenkölt dolgokról beszélt az emberiség és világ rendeltetését illetőleg. Leginkább szembeötlő volt nála a körülmény, hogy komolysága bizonyos szomorúsággal és mélabuval volt vegyes. Később, amikor már közelebb jutottak egymáshoz, Cinnát sokszor közelítette meg a vágy, hogy megkérdezze az öreg bölcstől szomorúságának okát és egyben feltárja előtte a saját szívét. Végre aztán erre is rákerült a sor.

III.

Egy este, amikor zajos vitatkozás után a lélekvándorlást illetőleg, magokra maradtak a terrazon, melyről kilátás nyílt a tengerre, Cinna megragadta Timon kezét és nyiltszivűséggel meggyóna neki, mi képezi életének legnagyobb gyötrelmét és mely okból fáradozott azon, hogy közelebb jusson a Serapeion bölcseihez és tudósaihoz.

- Annyit mindenestre nyertem, hogy téged, oh Timon, megismerhettelek, szólt Cinna végül, és most már azt is tudom, hogy ha te nem tudod megfejteni életem rejtélyét, más senki sem fogja megfejteni.

Timon egy darabig nézte a sima tengeráradatot, amelyben visszatükröződött az ujhold, aztán szólt:

- Láttad-e, Cinna, a madaraknak seregét, amelyek télen a ködös éjszokról szállnak hozzánk? Tudod, mit keresnek Egyiptomban?

- Tudom. Meleget és fényt!

- Az emberek lelke is meleget keres, ez a szerelem; és fényt, ez az igazság. Ám a madarak tudják, hova kell repülniök, hogy e kincseket megleljék, de az emberek lelke lejtőkön jár, tévutakon, szomorúságban és nyugtalanságban.

- Miért nem tudjuk mi is meglelni az utat, nemes Timon?

- Egykoron biztonságot adtak az istenek, ma kiégett az istenekbe vetett hit, mint ahogy az olaj kiég a lámpásból. Azt is hitték, hogy a bölcsesség az igazság napját deríti a lelkekre, - ma, hiszen te legjobban tudod - Rómában az akadémiában, Athénben és itt a skeptikusok ülnek,

akikről azt hitték, hogy nyugalmat hoznak, pedig csak nyugtalanságot adtak. Mert lemondani a fényről és melegről annyit tesz, mint sötétségben hagyni a lelket és ez a nyugtalanság. Így hát tapogatózva kinyújtjuk magunk elé a két karunkat és a sötétben keresünk menekvést.

- Te sem lelted ezt meg?

- Kerestem, de nem találtam. Te az élvezetekben kerested, én a gondolkodásban, de mindkettőnk egyforma köd vesz körül. Tudd meg tehát, hogy nem te vagy az egyetlen, aki gyötördöl és hogy benned a világ lelke sinylődik. Te már régen nem hiszel az istenekben ugy-e?

- Rómában még tisztelik őket nyilvánosan, sőt még ujakat is hoznak Ázsiából és Egyiptomból, de ami a hitet illeti, legfeljebb még a zöldségárusok hisznek bennök, akik mindennap a faluról hozzák a városba terményeiket.

- És ezek az egyetlen teljesen megnyugodottak. Éppen úgy, mint azok, akik itt a macskák és vereshagymák előtt hajlonganak.

- De érdemes-e ily körülmények között élni?

- Tudjuk-e, hogy mit hoz a halál?

- Mi különbség van hát közted és a skeptikusok közt?

- A skeptikusok megelégednek a sötétséggel, vagy legalább úgy tesznek, mintha megelégednének vele. De én nem érzem magam jól benne.

- És nem lelsz menekülést?

Timon hallgatott egy darabig, majd lassan, mintha haboznék, szólt:

- Várom.

- Honnan?

- Ezt nem tudom.

Majd a kezébe támasztotta a fejét és mialatt - mintegy a köröskörül uralkodó csend behatása alatt - halkította beszédét, így szólt:

- Sajátságos, de néha úgy tetszik, hogy, ha a világban tényleg már nem volna semmi egyéb, mint a miről már tudunk, és ha már nem lehetnénk egyebekké, mint a mik már vagyunk, nem lakozhatnék a lelkünkben elégedetlenség..... Tehát, én magából a betegségből meritem a megváltás reményét... Az Olympusba és a bölcsészetbe vetett hit meghalt, de új igazságot adnak, a mit nem ismerek.

Várakozásának ellenére e beszélgetés nagy könnyebbséget adott Cinnának. A mikor megtudta, hogy nemcsak ő maga, de az egész világ szenved, az az érzése volt, mintha tehertől szabadult volna meg a válla és az ezer felé oszlanék szét.

IV.

Ez idő óta még szorosabb lett a barátság Cinna és az agg görög közt. Ezután gyakrabban látogatták meg egymást és közölték egymással gondolataikat. Egyebekben pedig tapasztalatainak és kimerültségének dacára, Cinna még sokkal fiatalabb volt, semhogy az élet ne tartogatott volna a számára ismeretlen varázst. Az ilyen új varázsa az életnek volt neki Timonnak egyetlen leánya, Anthea.

Alexandriában neki sem volt csekélyebb a hirneve, mint az apjáé. Becsülték őt az előkelő rómaiak, kik Timon házába járatosak voltak; a görögök, a Serapeion bölcsei; becsülte őt a nép. Timon nem zárta őt a gynäkeionba, mint a többi nőt, és azon igyekezett, hogy megtanulja mindazt, a mit maga tudott.

A mikor tul volt a gyermekéveken, elolvasta vele a görögök könyveit, sőt a rómaiakét és a zsidókét is, mert miután rendkívüli volt az emlékező tehetsége, a sok nyelvű Alexandriában folyékonyan megtanulta mind e nyelveket. Társnője volt apjának a gondolkodásban, gyakran részt vett a vitákon, a melyek a lakomákon a Timon házában folytak; értette a módját, hogy a nehéz feladatok tömkelegében, nemcsak hogy maga el ne veszítse a fonalat, hanem Ariadneként még másnak is meg tudta mutatni az utat a felvilágba. Az apja csudálta és nagyra becsülte.

Ezenkívül a titokzatosság és majdnem a szentség varázsa környezte, mert látományokkal teli álmai voltak, mely álmaiban sok olyan dolog tárult fel a szeme előtt, a mi rejtve maradt minden más halandóra nézve. Az öreg bölcs úgy szerette, mint a saját lelkét, azért is, mert örökké abban az aggodalomban élt, hogy elveszitheti; ugyanis sokszor mondta, hogy álmaiban sajátságos, véstjósító lények jelennek meg és sajátságos fény is, a melyről nem tudja, hogy ez az élet vagy a halál forrása lesz-e.

Egyelőre pedig a legtisztább szeretet környezte. Az egyiptusiak, a kik apja házában megfordultak, lótosvirágnak nevezték, talán azért, mert ennek a virágnak a Nilus partján isteni tisztelettel adóznak, talán azért is, mert a ki hozzá közeledett, nyomban megfélemedezett az egész világról.

A szépsége a bölcsességéhez volt hasonló. Az egyiptomi nap nem barnította meg arcszínét, mely olyan volt, mint a hajnal pirjának rózsás sugara, bezárva egy áttetsző gyöngyagylóba. A szeme kék volt, mint a Nilus és tekintete mintha messze távolból jött volna, mint e titokzatos folyam vize. A mikor Cinna először látta és hallotta őt, nagy vágya támadt, a mikor haza tért, arra, hogy oltárt emeljen neki házában és azon fehér galambokat áldozzon.

Számtalan nővel találkozott életében, a magas éjszak leányaitól kezdve, a kiknek a szemöldöke és haja az érett gabona színéhez hasonló, a lávafekete numidiai nőig, - de eddig még sohasem látott sem ilyen alakot, sem ilyen lelket. Minél gyakrabban látta, minél jobban megismerte, minél gyakrabban adatott meg neki, hogy a hangját hallhatta, annál jobban növekedett csudálata. És ő, a ki nem hitt az istenekben, azt hitte néha, hogy Anthea nem a Timon leánya, de valamely istennek a sarja, így hát csak félig nő és félig halhatatlan.

Nem tartott soká és váratlan, nagy, leküzdhetetlen szerelem vett rajta erőt, mely annyira más volt, mint az, a mit eddig érzett, a mit eddig ismert. Birni vágyott őt, hogy imádhassa. És kész volt oda adni a szive vérét, csak hogy birhassa. Érezte, hogy inkább lenne vele koldus, mint király ő nélkül. És mint a hogy a tenger árja mindent magával ragad, a mit a hatalmába kerithet, így vett erőt Cinna szerelme a lelkén, a szivén, a gondolatain; elfoglalta nappalait, éjjeleit, mindent, a mi az életét képezte.

Míg magával ragadta végre Antheát is.

- *Tu felix, Cinna!* ismételték a barátai. «*Tu felix, Cinna!*» ismételte ő magában, és a mikor végre haza vitte és a mikor mennyei ajka a szent szókat mondta: «A hol te vagy Cajus, ott vagyok én is, Daja», úgy érezte, hogy a boldogsága is olyan, mint a tenger: kifürkészhetetlen és határtalan.

V.

Eltelt egy év s a fiatal hitves szinte isteni becsülésben részesült a házi tüzhelyen. A szemefénye, a szerelme, a bölcsesség s a fény volt a férjének. De amikor Cinna a tengerrel hasonlította össze a boldogságát, elfelejtette, hogy a tengernek a dagály mellett apálya is van. Egy év múlva Anthea rettenetes, ismeretlen betegségnek lett az áldozata. Az álmai szörnyű látománnyokká lettek, amelyek kiszipolyozták belőle az életet. Arczán kialudtak a hajnalpir sugarai és csak a gyöngykagyló áttetszősége maradt meg; áttetsző kezdett lenni a keze is, a szeme beesett és a rózsás lótosvirág mind halványabb lett, oly halvány, mint a halott arca. Látták, hogy héják kezdenek Cinna háza felett keringeni, amit Egyiptomban a halál jelének tartanak. Az eset mind szörnyűbb lett. Ha a nap fehér fényével öntötte el délután a világot és a város hallgatásba merült, Anthea köröskörül siető lépteit vélte hallani láthatatlan lényeknek és a légürben egy sárga, kiszáradt halottarczot látott, mely szünetlenül nézte őt sötét szemével. A két szem konokul rátapadt, mintha felszólítaná, hogy kövesse őket a ködös sötétségbe, telve titokzatossággal és rémülettel. Anthea teste reszketni kezdett, mintha láz gyötörné, a homloka halotthalvány lett és hideg verejték gyöngyözött rajta és a házitüzhely e tisztelt papnője védtelen, félelemmel teli gyermekké lett, a ki férje keblére rejtőzött és halvány ajakkal ismételtette: «Ments meg, ó Cajus, védj meg!»

És Cajus rávetette volna magát minden kisértetre, amelyet Persephone az alvilágból elszabadított, de hiába vájta tekintetét az üres semmibe. Köröskörül, mint a délutáni órákban rendszeren, csendes és kihalt volt minden. A fehér fény elárasztotta a várost, a tenger mintha lángolt volna a napban és a mély csenden keresztül csak a héják vijjogása volt hallható, amint ott keringtek a ház felett.

A rémlátások mind gyakoriabbakká lettek, végre mindennap megjöttek. Üldözték Antheát a házon kívül épp úgy, mint az atriumban és a szobákban. Cinna, az orvosok tanácsára, egyiptusi sambucciniket és beduinokat hozatott, akik agyagsipokon játszottak, hogy zajos muzsikájokkal tulharsogják ama láthatatlan lények neszt. De hiába volt. Anthea a legnagyobb zaj közepe is meghallotta és amikor a nap oly magasan fenn volt az égen, hogy az embernek az árnyéka ott volt a lábánál, a vállról lecsuszott köpenyhez hasonlóan, akkor megjelent az izzó csillogású légben a halálfej és üvegszemét Antheára szegezve, lassan hátrafelé támolygott, mintha mondani akarná: «Kövess!»

Gyakran úgy tetszett Antheának, hogy a halálfej ajka lassan megmozdul, máskor meg, hogy szájából rut, apró szemétbogár bujik elő és a levegőn keresztül mind hozzá repül. Már csupán gondolatára a kisértetnek, a szeme megtelt félelemmel és végre oly kin lett neki az élet, hogy megkérte Cinnát, tartsa neki a kardot, vagy engedje meg, hogy mérget vegyen.

De Cinna jól tudta, hogy képtelen lenne ezt megtenni. Szívesen felnyitotta volna érte ezzel a karddal összes ereit, de őt megölni képtelen lenne. Ha elképzelte e drága főt, amint életlenül, lezárt szempillákkal, jéghideg nyugalommal feküdnék itt és ezt a keblet az ő kardja hasította volna fel, érezte, hogy ha ezt megakarná tenni, előbb meg kellene örülnie.

Az egyik görög orvos azt mondta neki, hogy Hekâte jelenik meg Antheának és ama láthatatlan lények, melyek zugása a beteget elrémitik, a kegyetlen istenek kisérétéhez tartoznak. Szerinte Anthea számára nincs menekvés, mert aki egyszer Hekátét látta, annak meg kell halnia.

És Cinna, aki még nemrégén kaczagott volna azon, aki Hekátében hisz, most egy egész hekatombát áldozott neki. De az áldozat nem használt és másnap a komor szempár délfelé újra rámeredt Antheára.

Megkísérlették, hogy eltakarják a fejét, de még a legvastagabb takarón keresztül is megjelent előtte a halálfej. Ha be volt zárva egy sötét szobába, a halálfej a falról nézett rá és fakó, halottszerű fényével megvilágította a sötétséget.

Este jobban lett a beteg. Akkor aztán oly mély álomba merült, hogy Cinna és Timon gyakran azt hitték, nem is ébred fel többet. Röviddel utána annyira elgyengült, hogy a maga erejéből már nem tudott járni. Leticában hordták ezután.

Cinna előbenni nyugtalansága újra előkerült és kettőzött hatalmával teljesen erőt vett rajta. Reszketett Anthea életéért, de egyben az a sajátságos érzése volt, hogy a betegsége érthetetlen összefüggésben van mindama dolgokkal, amelyekről Timonnal az első bizalmas beszélgetés alkalmával tárgyaltak. Talán az agg gondolkozó is így vélekedett, de nem merte tőle megkérdezni. És a beteg ezalatt hervadt mint a virág, amelynek kelyhébe mérges pók fészkelte bele magát.

Bár reménytelenül, Cinna mégis minden lehetőt megtett, hogy megmentse. Elsőbben is elvitte a sivatagba Memphis környékére, de amikor a pyramisok csendjében való tartózkodás sem szabadította meg a szörnyű látományoktól, visszatért Alexandriába és körülvette jóssokkal, varázslókkal, betegséguzőkkel s mindenféle csöcselékével az arczátlanok minden fajtájának, kik a csudagyógymódok segítségével kihasználták az emberek hiszékenységét. De hát más választása nem volt és minden eszközt jónak látott.

Akkoriban Caesareából egy híres zsidó orvos jött Alexandriába, kit József ben Khusának hívtak. Cinna azonnal elhozta a feleségéhez és egy kicsi időre újra betért szívébe a remény. József, aki nem hitt a római és görög istenekben, megvetéssel utasította el a Hekâte gondolatát. Azt állította, hogy inkább a Dämonok vettek erőt a betegen és azt tanácsolta, hogy hagyják el Egyiptomot, ahol, nem tekintve a Dämonokat, az iszapos Delta kigőzölgései is károsak lehetnek Anthea egészségének. Azért-e, mert maga is zsidó volt, de azt tanácsolta, hogy költözzenek Jeruzsálembe, ahova a Dämonok nem juthatnak be és ezenfelől a levegő száraz és egészséges.

Cinna annál is inkább elfogadta ezt a tanácsot, mert elsőbben jobbat nem tudott és másodszor, mert akkoriban Jeruzsálemben egy ismerős helytartó uralkodott, akinek elődei egykoron ügyfelei voltak a Cinna-háznak.

Jeruzsálemben Pontius helytartó tárt karokkal fogadta őket és átengedte nekik a saját nyári lakát, mely közel volt a város falaihoz. De még mielőtt megérkeztek volna, már semmivé lett Cinna reménye. A halálfej még akkor is ránézett Antheára, amikor a gálya fedélzetén voltak - és érkezésük után a beteg ugyanazzal a halálos félelemmel várta a dél közeledését, mint Alexandriában.

És napjaik gonddal, félelemmel, kétségbeeséssel és a halált várva folytak tovább.

VI.

Az atriumban, a szökőkutnak, az árnyas porticusnak és a kora reggelnek daczára, óriási volt a meleg, mert a márvány valósággal izzóvá lett a reggeli nap hevétől; de a ház közelében egy dus koronájú piztácia nőtt, mely tágas helyet árnyalt be körös-körül. És ott, mint fedetlen helyen, a légáramlat is erősebb volt. Cinna odavitette hát a jáczinttal és almavirággal diszitett lecticát, amelyben Anthea pihent. Azután odaült melléje, kezét az övére tette, mely halvány és áttetsző volt, mint az alabástrom és szólt:

- Jól vagy, *carissima*?

- Igen, felelt ő alig hallható hangon.

Lehunyta a szemét, mintha álom nehezednék rá. Mély csend volt. Csak a szél zugott a pisztácia ágaiban és a földön; a lectica körül arany pontocskák csillogtak a napsugaraktól, melyek a lombozaton keresztül bujtak és a kövek közt tücsök czirpelt.

Kis idő múlva a beteg újra felnyitotta a szemét.

- Cajus, így szólt, igaz, hogy ebben az országban megjelent egy bölcs, ki meggyógyítja a betegeket?

- Itt nem ritka az ilyen bölcs, felelt Cinna. Hallottam én is felőle és már el is akartam hívni hozzád, de kitünt, hogy csak hamis csudatevő. Ezenkívül káromolja az itteni templomot s a törvényeket és a helytartó már halálra is ítélte; ma feszítik keresztre.

Anthea feje lehanyatlott.

- Téged majd meggyógyít az idő, szólt Cinna, amikor látta, mily szomorúság tükröződik a neje arcában.

- Az idő a halálnak áll a szolgálatában, nem az életnek, felelt Anthea lassan.

És újra csend lőn. Körös-körül szüntelenül csillogtak az arany pontocskák, a tücsök még hangosabban czirpelték és a sziklahasadékokból apró gyikocskák bujtak elő, felkeresve a napos helyeket.

Cinna mindegyre nézte hitvesét és már ezredszer járták be agyát a legkétségbeesettebb gondolatok, hogy ugyanis már minden eszköz ki van merítve, hogy nincs már szikrája sem a reménynek és hogy e szeretett lényből nemsokára nem marad egyéb tűnő árnyál és egy maroknyi hamu a columbariumban.

Hisz amint itt fekszik lehunyt szemmel, a virágtól diszes lecticában, már most is olyan, mint a halott.

- Követni foglak, ismételte Cinna a lelkében.

Ezalatt léptek hallatszottak a távolból. Anthea arcza nyomban krétafehérre vált; félig nyitott ajka gyorsan lélekzett és a keble hatalmasan lihegett. A szerencsétlen martyr biztosra vette, hogy ama láthatatlan lények serge közeledik, mely hirdetni szokta az üvegesedett szemü halálfej megjelenését. De Cinna megragadta a kezét és megnyugtatón igyekezett őt.

- Ne félj, Anthea, ezeket a lépteket én is hallom.

Kis idő múlva hozzá tette:

- Pontius jó, hogy meglátogasson bennünket.

És az ut kanyarodásánál tényleg megjelent a helytartó két rabszolga kíséretében. Öreges ember volt, simára borotvált arczczal, amely mesterséges komolyságot, de egyben gond és fáradság nyomait mutatta.

- Légy üdvöz, nemes Cinna, és te, isteni Anthea! így szólt a pisztácia árnyába térve. A hideg éj után meleg nap következett. Bár szerencsét hozna mindkettőtöknek és vajha Anthea egészsége oly viruló lenne, mint ez a jáczint és almavirág, mely lecticáját disziti.

- Béke veled és légy üdvöz! felelt Cinna.

A helytartó egy sziklakőre ült, Antheára nézett, alig észrevehetően összeránczolta a homlokát és szólt:

- A magány buskomorságot és betegséget szül, de a tömegben elvész a félelem. Tanácsolnék hát nektek valamit. Szerencsétlenségre nem vagyunk sem Antiochiában, sem Caesareában; itt

nincsenek játékok, sem versenyek és ha itt czirkuszt építenének, e tüzesvérű emberek másnap már rombadöntenék. Itt csak egyetlen szót hallasz: «Törvény» - és ennek a törvénynek utjában van minden. Inkább Skytiában lennék, mint itt...

- Mit akartál mondani, Pilatus?

- Igaz, eltértem a dologtól. De ez csak a gondok következménye. Azt mondtam, hogy eltűnik a félelem, ha a tömeg közt van az ember. Ma tehát megnézhetnétek egy érdekes látványt. Jeruzsálemben kevéssel is meg kell elégednünk és mindenek előtt az a fő, hogy Anthea a sokaságban legyen a déli óra idején. Ma három embert feszítenek keresztre. Ez is jobb a semminél. Azonkívül a közeledő passah-ünnep folytán egész sereg különösnél különösebb ficzkó került az egész országból a városba. Megnézhetnétek ezt a népet. Majd gondoskodom kitűnő helyről a keresztek közelében. Remélem, hogy az elítéltek tudnak majd hősiesen meghalni. Egyikük igen különös ember. Azt állítja, hogy Istennek fia; szelid mint a galamb és tényleg nem is tett semmit, amiért halált érdemelne.

- És te keresztre feszítésre ítélted?

- Le akartam rázni a kellemetlen ügyet és nem akartam bele nyulni a darázs-fészekbe, mely a templom körül zümmög. Ugyis sok panaszt küldenek rólam Rómába. Különben is nem római polgárról van szó.

- Az az ember azért nem fog kevesebbet szenvedni.

A helytartó nem felelt - és kis idő múlva, mintegy önmagának kezdett beszélni:

- Egy dolog van, amit ki nem állhatok, az a tulzottság. A ki a közelemben ezt a szót kiejti, egész napra elveszi a kedvemet. Az aranyközéput, ez az, amelyen az okosság a maradást rendeli. De az egész világnak nincs egyetlen zuga, ahol ezt az alapelvet kevésbé követnék, mint itt. Hogy gyötör és kinez ez engem! Semmiféle dologban sincs itt nyugalom, sehol sincs egyensúly! Sem az emberekben, sem a természetben. Most, például, tavasz van; az éjjelek hidegek és nappal oly hőség van, hogy nem lehet végig haladni a köveken. Még messzire van dél és nézzétek, mily hőség van. Ami pedig az embereket illeti, arról jobb nem is beszélni. Itt vagyok, mert itt kell lennem! De hát nem erről van szó. Már megint azon vagyok, hogy eltérjek a tárgytól. Menjetelek és nézzétek meg a keresztre feszítést. Biztos vagyok benne, hogy a nazaréti bátran fog meghalni. Megkorbácsoltattam és reméltem, hogy ily módon megszabadítom a haláltól. Nem vagyok kegyetlen. Amikor megkorbácsolták, türelmes volt mint a bárány és megáldotta az embereket. Amikor végig ömlött rajta a vére, égnek emelte a szemét és imádkozott. Ez a legcsudálatosabb ember, akit valaha láttam.

A feleségem egy pillanatig sem hagyott nyugodtan miatta. «Ne engeddd az ártatlant meghalni!» szünetlenül ezt kiáltotta a fülemben. Kétszer is eléjük álltam e buzgolkodó papoknak, e kivetett, szedett-vedett csőcseléknek és szólottam hozzájuk. Hátra vetve fejöket és felrántva szájukat a fülökig, ordították: «Feszítsd meg!»

- És te engedted? kérdezte Cinna.

- Mert forrongás tört volna ki a városban és én azért vagyok itt, hogy nyugalmat teremtsék. Kötelességemet kell teljesítenem. Nem szeretem a tulzást, azonkívül halálra fáradt vagyok; de ha egyszer elvállaltam valamit, nem habozom, hogy a közjónak feláldozzam egyetlen ember életét, különösen, ha az egy ismeretlen férfi, akit senki sem vesz a pártfogásába. Annál rosszabb rá nézve, hogy nem római.

- A nap nem csak Róma fölött ragyog, suttogta Anthea.

- Isteni Anthea! felelt a helytartó. Azt felelhetném erre, hogy a nap az egész földkörön Róma hatalmára ragyog, hogy tehát a javáért mindent fel kell áldoznunk, míg a zavarok alá ássák

fölényét. De mindenek előtt kérve kérlek, ne kíváncsodj tőlem, hogy megváltoztassam az ítéletet. Cinna is megmondja majd neked, hogy ez lehetetlen, és ha egyszer megvan az ítélet, csak a caesar maga változtathatja azt meg. Én magam, ha akarnám sem tehetném. Ugy-e, Cajus?

- Nagyon helyes.

De e szavak nyilvánvalóan fájdalmat okoztak Antheának, mert azt mondta, talán önmagára gondolva:

- Az ember szenvedhet és meghalhat tehát büntetlenül.

- Senki sem büntetlen, felelt Pontius. Ama nazaréthi nem követett el büntényt és mint helytartó, tisztára mostam kezeimet. De mint ember, meg kell átkoznom a tanát. Szándékosan meglehetősen sokáig beszéltem vele, hogy kifürkészszem és meggyőződtem róla, hogy hallatlan dolgokat hirdet. Ez nem járja. A világnak észszerűsége kell felépülnie. Ki fogja azt állítani, hogy az erény nem szükséges? Én bizonyára nem. Hiszen még a stoikusok is arra tanítanak, hogy nyugalommal kell elviselni a kellemetlenségeket, de nem kívánják azt, hogy lemondjunk mindenről, kezdve a vagyontól, le egészen a közönséges ebédig. Mondd, Cinna, hiszen te értelmes ember vagy, mit tartanál felőlem, ha ezt a házat, amelyben laktok, minden további nélkül odaajándékoznám a csavargóknak, kik ott a joppai kapunál a napban lebzselnek? És ő ilyen dolgokat kíván. Amellett arra tanít, hogy egyformán szeressünk mindenkit, a zsidókat épp úgy, mint a rómaiakat, mint az egyiptomiakat, az afrikaiakat és így tovább. Abban a pillanatban, amikor az élete forog kockán, úgy tesz, mintha másról lenne szó, oktat és imádkozik.

Nekem nem kötelességem, hogy valakit megmentsek, aki maga sem törődik a menekvésével. Aki semmiben sem ismer mértéket, nem okos ember. Amellett Isten fiának mondja magát, feldulja az alapot, amelyen a világ felépül, miáltal ártalmára van az embernek. A lelkében gondolhat ő amit akar, csak ne ártson az emberiségnek. Mint ember tiltakozom e tanok ellen. Ha én, például, nem hiszek az istenekben, ez az én dolgom. De elismerem a vallás szükséges voltát és ezt nyíltan hirdetem is, mert azt hiszem, a vallás fék az embereknek. Lovakat be kell fogni, még pedig jól. Egyebekben ennek a nazaréthinek a halál nem is lehet valami borzasztó, azt állítja ugyanis, hogy fel fog támadni.

Cinna és Anthea csudálkozva néztek egymásra.

- Fel fog támadni?

- Se több, se kevesebb ennél. Ezt állítják a tanítványai. Őt magát elfelejtettem erre nézve megkérdezni. Különb, hiszen ez mindegy; a halál felold minden ígéretet. Ha nem támad is fel, akkor sem vesztett semmit, mert az ő tana szerint az igaz boldogság, az örök élettel együtt, csak a halál után kezdődik. Ugy beszél erről, mint olyasvalaki, aki biztos a dolga felől. Az ő hadesében nagyobb világosság van, mint a mi világunkban a nap alatt és mennél többet szenved valaki itt, annál biztosabban jut be oda. Csak szeretetet adjon, szeretetet, szeretetet.

- Különös tan, szólt Anthea.

- És amazok azt kiáltották feléd: «Feszítsd meg!» szólt Cinna.

- Én nem is csudálkozom ezen. Ennek a népnek a lelke mértelmes a keserüségtől és gyűlölettől és ha nem a gyűlölet, mi más akarna kereszttel fizetni a szeretetért?

Anthea letörülte a homlokát sovány kezével.

- És ő biztos benne, hogy az ember élhet és boldog lehet - a halál után?

- Ezért nem rettent meg sem a kereszt, sem a halál.

- Oh, Cinna, de jó lenne ez!

Kis idő múlva újra szólt:

- Honnan tudja ő ezt?

A helytartó mozdulatot tett a kezével.

- Azt mondja, hogy ezt az emberiség Atyjától tudja, ki a zsidóknak az, ami nekünk Jupiter, azzal a különbséggel, hogy az ő állítások szerint Ő egyetlen és könyörületes.

- Oh, Cinna, de jó lenne ez! ismételte a beteg.

Cinna felnyitotta a száját, mintha mondani akarna valamit, de hallgatott és a beszélgetés elnémult. Pontius bizonyára a nazaréthinek sajtáságos tana felett gondolkozott, mert a fejét rázta és minden pillanatban vonogatta a vállát. Végre felemelkedett és bucsuzni kezdett.

Anthea hirtelen felkiáltott:

- Menjünk, Cajus, nézzük meg a nazaréthit.

- Siessetek, szólt Pilatus távozóban, a menet nemsokára elindul.

VII.

A reggel óta meleg és szép idő dél felé komorrá kezdett válni. Északkelet felől sötét, rézvörös felhők vonultak fel, amelyek nem terjedtek el messzire, de tömörek és viharosak voltak. Köztök még látni lehetett az ég sötét kékjét, de nem volt nehéz eltalálni, hogy nemsokára egybeolvadnak majd és beborítják az egész menyboltozatot. Most tüzzel és aranynyal szegélyezte őket a nap. A város és az azt környező magaslatok felett még széles darab derült ég látszott és lenn még csak a szellő sem mozdult.

A fensikon, melyet Golgothának neveztek, már látható volt imitt-amott egy-egy embercsoport, kik megelőzték a menetet, mely a városból volt indulandó. A nap megvilágította a tágas, kövekkel behintett sikokat, melyek kihaltan, terméketlenül és szomorúan terültek el. Egyhangu, gyöngyszínöket csak a szakadékok és mélyedések fekete hálójá zavarta meg, mely annál feketébb volt, mennél fénylőbb volt maga a sik. A távolban kinyuló magaslatok látszottak, de elfödte ezeket is a távolság kékes köde.

Kissé mélyebben, a város falai és a Golgotha fensikja közt, egy kevésbé kopár, sziklás völgy terült el. A szakadékokból, amelyekben meggyülemlett egy kevéske termő föld, gyér lombozatu fügefák nyultak ki. Imitt-amott laposfedelű házak emelkedtek, melyek fecskéfészkekhez hasonlóan simultak a sziklafalakhoz és fehérre festett siroknak tetszettek a napban.

Most, a közeledő ünnep folytán, mely a vidékieket nagy tömegekben hozta a fővárosba, a falak közelében sok sátrat emeltek, mely egész táborot képezett tevékkel, emberekkel tele.

A nap mind magasabbra szállt a felhőtlen égdarabon. Közeledett az óra, amelyben e magaslatokra rendesen tompa fülledtség nehezedik, mert minden élő lény menedéket keres a falakban vagy szakadékokban. És még most is, a szokatlan élénkségnek daczára, bizonyos buskomorság uralkodott ezen a vidéken, ahol a vakító napfény nem friss zöldre, hanem kopár kősíkokra esett. Távoli hangok zugása, mely a falak felől volt hallható, szinte a tenger hullámainak suttagosává változott, melyet a csend elnyelni látszott.

Egyes embercsoportok, melyek reggel óta vártak a Golgothán, a város felé fordultak, a honnan a menet minden perczen várható volt. Antheát a lecticájában hozták el; elől néhány katona haladt, kiket a helytartó rendelt melléjük, hogy a tolongáson keresztül utat csináljanak

és szükség esetén távol tartsák az idegenek ellen elkeseredett és fanatikus tömegek tetteles bántalmait. A lectica mellett haladt Cinna Rufilus centurio kíséretében.

Anthea nyugodtabbnak és kevésbé félénknek látszott a dél közeledtére, mely elhozza a szörnyű látományt, amely kiszipolyozza belőle az életet. Az, a mit a helytartó a fiatal nazaréthiről beszélt, felkeltette figyelmét és elvonta azt a saját nyomoruságától. Volt rá nézve ebben az egész dologban valami különös, amit nem tudott magának megmagyarázni. Az akkori világ sok embert látott oly nyugodtan halni meg, mint a hogy a máglya kialszik, ha a fa elégett. De ez oly nyugalom volt, mely személyes bátorságból vagy bölcs megadásból eredt a megváltozhatatlan szükségesség előtt, a melynek folytán sötétségre változik a fény, a lüktető élet árnynyá, bizonytalan, ingadozó létté. Ám mindezideig senki sem áldotta a halált, senki sem halt meg azzal a rendithetetlen bizonyossággal, hogy túl a máglyán vagy a siron kezdődik az igazi lét és a valódi üdvösség, mely oly hatalmas és végtelen, a minőt csak valamely mindenható és végtelen lény adhat.

Ez, akit keresztre akartak feszíteni, éppen ezt állítja rendithetetlen igazság gyanánt. És ez a tan nem volt Antheának feltűnő, hanem egyetlen forrását látta benne a reménynek és megnyugtatósnak. Tudta, hogy meg kell halnia és vigasztalan volt e miatt. Mi neki a halál? Azt jelenti, hogy el kell hagynia Cinnát, apját, a világot, mindazt, amit szeret, hogy elcserélje az ürességgel, a hideg, komor semmivel. És mennél szebbnek látta az életet, annál nagyobb volt a szívfájdalma. Könnyebb lett volna neki a lemondás, ha a halál valamire hasznos lenne, vagy ha az ember legalább magával vihetné a szerelem s a boldogság emlékét.

És most, a mikor a haláltól már nem remélt semmit, hirtelen azt hallja, hogy éppen a halál adhat meg mindent. És ki az, aki ezt a tant hirdette? Egy csudás ember, mester, próféta, bölcs, aki az embereknek a szeretetet parancsolja, mint a legnemesebb erényt; aki megáldja őket, mialatt azok megkorbácsolják és akit keresztre készültek feszíteni. Anthea elgondolta: «Miért hirdeti e tanokat, ha egyetlen jutalma a kereszt? Mások hatalomra törnek - ő nem óhajtja azt; mások gazdagságra vágnak, ő szegény maradt; mások palotákat akarnak, lakomákat, túlbőséget, biborköntöst, kocsit gyöngyház és elefántcsont berakással - ő pásztor módjára élt. E mellett szeretetet, szelidséget, szegénységet parancsolt, nem lehet tehát rossz, aki csak ámitani akarja az embereket. De ha valót beszélt, akkor legyen áldott a halál, a földi szenvedéseknek e vége, ez ut a rossz sorstól a jobbhoz, a kialudt szemnek e világossága, e szárny, mely az örök örömökbe visz bennünket!» És Anthea most már megértette, mit jelent a feltámadás jövendölése.

A szegény betegnek szive és elméje teljes erővel e tanba kapaszkodott. Emlékezett apja szavaira, aki gyakrabban ismételte, hogy csak egy új tan szabadíthatja meg az ember meggyötört lelkét a bilincsektől és vezetheti ki a sötétségből. Most itt van hát ez óhajtott új tan. Legyőzte a halált és megváltást hozott. Anthea egész lényével annyira belemélyedt ez új tanba, hogy Cinna már sok-sok nap óta ma látta először menten az arcát a félelemtől a közeledő dél miatt.

A menet végre megindult a városból a Golgotha felé és a magaslatról, ahol Anthea ült, tisztán látni is lehetett azt. A tömeg nagy volt és mégis elveszni látszott a mérhetetlen sikon. A város nyitott kapuin keresztül mind több ember tolongott kifelé és utközben azok is csatlakoztak hozzájuk, a kik a falaknál várakoztak. Eleinte hosszú sorban haladtak, mely az áradó folyóhoz hasonlóan, mind jobban kiterjedt, mennél inkább közeledtek. Két oldalt egész sereg gyermek ugrándozott. A menet ragyogott a sok fehér öltözéktől és a nők vörös és kék kendőitől. Középen a római katonák fegyverei csillogtak, a melyekre a nap mintegy ugrándozó lángocskákat vetett. Zavaros hangok zaja hallatszott a távolból és lassankint mind érthetőbb lett.

Végre egész közel ért a menet és az első sorok már kezdtek a dombra feljönni. A tömeg tolongott, hogy a legközelebbi helyeket elfoglalja és közel lehessen a véres látványhoz, így a

katonák szakasza, mely az elítélteket vezette, mindinkább elmaradt a tömeg mögött. Először a gyermekek érkeztek meg; többnyire fiuk, félig mezitelenül, rongyokkal a csipőik körül, kopaszra nyírott fejjel, a halántékon két hajcsomóval - barna volt a bőrök, kék a szemök és zajos a beszédök. A vad tömkeleg közepette apró kavicsot szedegettek, a miket a keresztrefeszítettek akartak majd hajigálni. De mellettök a domb megtelt mindennemű csőcselékkel. Az arcuk többnyire kimelegedettek voltak az izgatottságtól és a látvány várakozásában. A lármás hangok, óriási tömege a szavaknak, amely minden ajkból kitört, a mozdulatok hevesége, csudálkozásba ejtették Antheát, bárha Alexandriában megszokta a görög lakosság bőbeszédűségét. Ám itt úgy beszéltek az emberek, mintha egymásra akarnának rontani; úgy kiabáltak egymásra, mintha menekülésökről lenne szó, veszekedtek, mintha nyuznák őket.

Rufilus, a centurio, odalépett a lecticához és magyarázgatott a maga nyugodt, szabályszerű hangján és a városból mindegyre új emberáradat tolongott. A tolongás minden perczzel nagyobb lett. Tömegesen látni lehetett Jeruzsálem vagyonos lakosságát csikos kaftánjaikban, akik kimért távolságban tartották magukat a külváros csőcselékétől. Jött ide számtalan paraszt is, akiket az ünnep a városba hozott a családjaikkal; földmives nép, tarisznyájokkal a vállokon; jólelkű, csudálkozó pásztorok, báránybőrbe burkolva. A nők csoportja együtt haladt a férfiakéval; de mivel a vagyonos nők nem szívesen hagyták el házokat, ezek többnyire a népből való asszonyok voltak, parasztasszonyok, vagy rikitóan öltözött utcza leányok, akik már messziről nárdus szagot terjesztettek, hatalmas karikákkal a fülökben, és csillogó pénzből való ékkel a nyakokon.

Végül jött a synedrium is, középuitt Hanaan-nal, a héja arczu aggastyánnal, akinek vérrel befutott volt a szeme; utána a nehézkes Kajfás, kétcsücskös süveggel a fején és aranyozott táblával a mellén. Velök együtt különféle rangu pharisäus haladt; olyanok, akik huzták a lábokat és szándékosan beleütődtek minden akadályba; olyanok, akiknek vértett a homlokuk, mert szándékosan beleverték a falakba és hajlott pharisäusok, kik készeknek látszottak arra, hogy vállokra vegyék az egész város bűnének terhét. Komor komolyság és hideg csökönyöség különböztette meg őket a közönséges nép lármás tömegétől.

Cinna az oly férfi hideg megvetésével nézte ez embertömeget, mely az uralkodó fajhoz tartozik; Anthea csudálkozva és félve tette ezt. Alexandriában is sok zsidó lakott, de ott félig hellének voltak, itt ellenben először látta olyanoknak, aminőknek a helytartó festette őket és aminők a hazájokban voltak. Fiatal arcza, amelyre a halál már rányomta bélyegét, árnyhoz hasonló alakja, magára vonta a közfigyelmet. Tolakodva nézték őt, amennyire ezt a lecticát környező katonák megengedték; de a megvetés és gyűlölet minden iránt, ami római, oly nagy volt itt, hogy egyetlen szemben sem volt szájalom látható, sőt inkább örültek, hogy az áldozat nem kerülheti el a halált. Anthea még csak most értette meg, miért követelték az emberek a keresztrefeszítést oly próféta számára, aki szeretetet prédikált még a rómaiak iránt is.

És a nazaréthit hirtelen oly közel rokonnak tartotta, hogy az szinte drága volt neki. Meg kellett halnia - ő neki is. A kimondott ítélet után már mi sem mentheti meg többé - felette is pálcát törnek és Antheának úgy tetszett, hogy a sors és halál közössége köti össze vele. Csakhogy amaz az ébredés rendithetetlen hitével megy a halálba, míg neki magának még nincs meg ez a hite és csak az ő látásából meritheti azt.

Ezalatt a távolból zaj hallatszott; füttyölés, üvöltés, majd elcsendesült minden. Hallható lett a fegyverek csörrenése és a legionáriusok nehéz lépése. A tömeg hullámozott, majd megoszlott és az elítélteket kísérő csapat kezdett elvonulni a lectica mellett. Elöl, két oldalt és hátul egyenletes, kimért léptekkel haladtak a katonák; a középben három kereszt látszott, melyek mintha magoktól mozogtak volna, mert azok, akik vitték, meghajoltak a terhök alatt. Könnyen ki lehetett találni, hogy a nazaréthi nem volt e három közt, mert kettőjüknek szemtelen gonosztevő arcuk volt, a harmadik meg öreges paraszt volt, kit nyilván a katonák kényszerítettek a

helyettesítésre. A nazaréthi a keresztek mögött haladt, szorosan követte két katona. A ruházata biborköntös hullott, a homlokán töviskoszoru volt, melynek tüskéitől vércseppek hulltak alá. Néhány csepp végigcsurgott az arcán, más megszikkadt a korona alatt és a csipkerózsa bogyójához vagy korállhoz hasonló alaku volt. Sápadt volt az elítelt és lassan járt, támolygó, elgyöngült léptekkel. A gunyolódó tömeg közt haladt, mintegy földöntuli elmélkedésbe merülve, mintha már elvált volna a földtől és éppenséggel sem ügyelt a gyűlölet kiáltásaira; megbocsájtva, jobban, mint ahogy ember megbocsájtthat; könyörületesebben, mint aminő ember lenni tudna; megkapatva a végtelenségtől, fölülelemelkedve az emberek gonoszságán, nagyon csendesen, szeliden, csak telve az egész világ keservétől.

- Te vagy az igazság, sugta Anthea remegő ajka.

A menet most szorosan elhaladt a lectica mellett. Egy pillanatig meg is akadt, mialatt a katonák első sora megtisztította az utat a tömegtől. Anthea most néhány lépésnyi távoból látta a nazaréthit. Látta a haját, melyet a szél lengetett és a pirosas visszfényt, mely a köpenyről hullt a sápadt és áttetsző arcra. A tolongó tömeg most szűk körben övezte a katonákat, kiknek lándzsáikkal kellett védekezniök, hogy megmentsék öt haragjok elől. Mindenütt ökölbe szoritott, kinyujtott karokat lehetett látni; minden szem kidagadt, a fogak villogtak, lobogott a szakáll, ahogy rázták a fejüket, habzott az ajk és rekedt volt a kiáltás. De ő körülnézett, mintha mondani akarná: «Mit tettem nektek?» aztán égnek emelte a szemét, imádkozott és megbocsájtott.

- Anthea! Anthea! kiáltott Cinna.

De Anthea nem igen hallotta kiáltását. A szeméből nagy könyecseppek hulltak alá; megfedkezett betegségéről, meg arról, hogy sok nap óta már nem emelkedett fel a lecticából és mialatt hirtelen remegve felállott, félig támolyogva a fájdalomtól, a szánalomtól és felháborodástól a tömeg dühének vad kitörései miatt, összefogta a jáczintot és almavirágot és a nazaréthi lába elé dobta.

Egy pillanatra elcsöndesült minden. A tömeg csudálkozással nézte az előkelő római nőt, ki tiszteletben részesít egy elíteltet. De az a szegény, beteg arcra emelte tekintetét és az ajka megmozdult, mintha áldást rebegne. Anthea kimerülten dőlt a lectica párnái közé és érezte, hogy egész árja hull rá a fénynek, jósnak, könyörületességnek, reménynek, bátorságnak és boldogságnak és suttogva mindegyre ismételte:

- Te vagy az igazság!

Majd újra megtelt a két szeme könnyel.

Őt pedig előre tolták a lecticától néhány lépésnyire levő helyhez, ahol a keresztek már fel voltak állítva. A tömeg újra körülfogta, de mert a hely meglehetősen magasan feküdt, Anthea újra meglátta a sápadt arcot a töviskorona alatt. A legionáriusok megint a tömeg felé fordultak és botokkal meglehetősen messzire kergették, hogy az ítélet végrehajtásában ne zavartassanak. Most a két latrot kezdték a két szélső kereszthez kötözni. A harmadik kereszt a közepén volt felállítva és a csucsára fehér táblácskát szögeztek, amelyet a mind erősebbé vált szél jobbra-balra rángatott. Amikor a katonák végre a nazaréthihez léptek és azt kezdték vetkeztetni, a tömeg közül felkiáltások hallatszottak: «Király! Király! Védd magad. Hol vannak seregid? Király!» Időnkint kaczagás hallatszott, mely magával ragadta a tömeget, úgy hogy az egész magaslat egyetlen röhejtől visszhangzott. Őt pedig ezalatt hanyatt fektették a földre, hogy a két kezét odaszögezzék a keresztfához és ezt felvonják aztán a főoszlopra.

Ekkor egy férfi, aki ott állott a lectica közelében és fehér köntöst viselt, hirtelen a földre borult, port és kavicsot hintett a fejére és borzasztó, kétségbeesett hangon kezdett jajongani.

- Belpoklos voltam, ő meggyógyított és most keresztre feszítik.

Anthea arcza krétafehérre vált.

- Meggyógyította... Hallod, Cajus? így szólt.

- Nem térnénk vissza? kérdezte Cinna.

- Nem! Itt akarok maradni.

És viharként kapta meg Cinnát a vad és határtalan kétségbeesés, amiért nem hívta a nazaréthit házába, hogy az meggyógyíthassa nőjét.

A katonák most kezdték beverni a szögeket a két kézbe. Hangzott a vas tompa csörrenése, mely nemsokára tisztább hanggá lőn, mert a szögek éle átfurta a hust és most már a fába hatoltak.

A tömeg újra elcsöndesült, valószínűleg azért, hogy gyönyörködhessék a nazaréthinek fájdalmas kiáltásaiban. De amaz csöndes maradt és a magaslaton csak a fenyegető szörnyű kalapácsütések hallatszottak.

A munka végre be volt fejezve és a keresztrudat a testtel együtt felvonták a magasba. A munkára ügyelő centurio éneklő egyhangúsággal osztotta a parancsokat, melyek következtében az egyik katona a két lábat kezdte odaszögezni.

Ezalatt a reggel óta felvonuló felhők egészen eltakarták a napot. A távoli magaslatok és hegyormok, melyek eddig fénylettek a napban, most elsötétültek. Homály borult a világra. Vésztojásló, rézvörös köd burkolta be a tájat és oly mértékben, amint a nap mindinkább elbujt a felhők mögé a köd is mind sűrűbb-sűrűbbé lett. Mintha felülről szórta volna valaki a vöröses sötétséget a földre. Izzó szél kerekedett egyszer-másszor, aztán elcsöndesült. A lég tikkasztóra vált.

Hirtelen a vöröses fény maradványa is sötét lett. Éjszerü, komor felhőtömegek hanyódtak és tolultak előre a magaslat és város felé, mint valami óriási sáncz. Elérkezett a vihar. A világ megtelt nyugtalansággal.

- Menjünk haza! szólt Cinna újra.

- Még nem! Még látni akarom őt, felelt Anthea.

Miután a köd beburkolta a kereszten levőket, Cinna kissé közelebb vitette a lecticát a keresztekhez. Már oly közel voltak, hogy alig választotta el őket néhány lépés. A sötét fán látni lehetett a keresztre feszítettnek testét, mely az általános sötétség háttérében, a hold ezüstös sugaraiból szövöttek látszott. A melle gyors lélekzésben emelkedett, a fej és a szem még mindig ég felé fordult.

Most a felhők öléből tompa moraj hallatszott. Felébredt a dörgés, felemelkedett és rettenetes ropogással huzódott keletről nyugatra, majd, mintha feneketlen örvénybe mélyedne, mind mélyebbről-mélyebbről hallatszott a dörej, hol elnémulva, hol újra erősebbre válva, míg végül felordított, hogy a föld megingott tőle.

Egyidejűleg óriási kékes villám hasította meg a felhőket, világította meg az eget, a földet, a kereszteket, a katonák fegyvereit és a nyájként összetömörült tömeget, mely nyugtalanul és félénken állt itt.

A villám után még sűrűbb sötétség ereszkedett alá. A lectica közelében asszonyok sirása hallatszott, akik szintén odaléptek a kereszthez. Volt valami irtóztató ebben a zokogásban, mely a mély sötétségben hangzott fel. Azok, akik a tolongásban elvesztették egymást, kiáltozni kezdtek. Imitt-amott ijedt beszéd hallatszott:

- *Ojah! Oj lanu!* Nem igazat feszítették-e a keresztre?

- Aki bizonyosága volt az igazságnak! *Ojah!*

- Aki felkeltette a halottakat! *Ojah!*

Egy másik hang szólt:

- Jaj neked, Jeruzsálem!

Megint egy másik:

- Megrengett a föld!

Egyesek menekülni igyekeztek. Másokat a helyökhöz szögezett a félelem és itt álltak mereven, gondolat nélkül, csak azzal a tudattal a lelkökben, hogy valami borzasztó történt.

De a köd hirtelen vörösödni kezdett. A szél elterelte a felhőket és széttepte azokat, mint az elégett rongyot. A világosság fokról fokra növekedett; végre szétvált a sötét boltozat és a hasadékon keresztül hirtelen napfény áradt. Nemsokára kivilágosodott az egész magaslat, a sok megrettent emberarc és a keresztek.

A nazaréthinek a mellére hanyatlott a feje, halványan, mintha viaszkból való volna. A szeme lecsukódott, az ajka megkékült.

- Meghalt! suttogta Anthea.

- Meghalt! ismételte Cinna...

E pillanatban a centurio megérintette lándzsája hegyével a keresztre feszítettnek az oldalát. Különös; a világosság beállta és e halottnak látása megnyugtató látszott a tömeget. Most mind közelebb lopódtak, különösen, hogy a katonák már nem akadályozták meg őket ebben. A népből újra hallatszottak hangok:

- Jer le a keresztről! Jer le!

Anthea még egyszer ránézett e halvány, lehajlott főre, majd halkán, mintegy önmagához szólt:

- Feltámad-e majd?

A halál láttára, amely rányomta kék bélyegét a kereszten függőnek szemére és ajkára; e mozdulatlan test láttára, mely mindinkább lefelé hajlott az élettelenység terhétől, a hangja remegett a kétségbeesett megadástól.

Nem kisebb kétségbeesés marczangolta Cinna lelkét is. Ő sem hitt a nazaréthinek feltámadásában, de meg volt győződve róla, hogy ha élne, csak ő tehetné volna újra egészségessé Antheát, akár jó, akár gonosz hatalmánál fogva.

Ezalatt mind gyakrabban szólaltak meg a hangok köröskörül.

- Jer le a keresztről! Jer le!

- Jer le! ismételte Cinna is, kétségbeeséssel a lelkében. Gyógyítsd meg őt nekem s aztán vedd az én lelkemet!

A lég mindjobban kiderült. A magaslatok még ködbe voltak burkolva, de a fensik és a város felett már teljesen felhőtlen volt az ég. Antonius tornya fénylett a napban, csillogóan, mint egy második nap. A levegő friss volt és tele volt röpködő fecskékkel.

Cinna megadta a parancsot az indulásra.

Délután volt. A házuk közelében Anthea hirtelen szólt:

- Hekâte ma nem jött el.

Cinna is ugyanerre gondolt.

VIII.

A kísértet másnap sem jelent meg. A beteg szokatlanul vidám volt, mert Caesareából átjött Timon is, aki aggódva leánya állapota miatt és megrémitve Cinna leveleitől, néhány nap előtt elhagyta Alexandriát, hogy megegyeszen megölelhessen gyermekét, mielőtt az meghal. Cinna szívében újra kopogtatni kezdett a remény, mintha bebocsájtatást akarna kérni. De nem mert ajtót nyitni ennek a vendégnek. A rémlátásokban, amelyek megölni igyekeztek Antheát, máskor is állott be szünet, persze sohasem két napos, de egy napos volt úgy Alexandriában, mint a sivatagban is.

A mostani szünetet Cinna Timon érkezésének tudta be és a keresztre feszítés által nyert lelki benyomásoknak, amelyekkel annyira megtelt a betegnek kedélye, hogy még az apjával sem tudott egyébről beszélni. Timon feszült figyelemmel hallgatta őt, nem mondott ellent, csak elmélkedett és gondosan tudakolta a nazaréti tanainak a részleteit, amelyekről Anthea különben csak annyit tudott, amennyit a helytartó elmondott.

Egészen véve pedig kissé egészségesebbnek és megerősödöttnek érezte magát, és a mikor a déli óra elmúlt, valóságos életöröm csillogott a szemében. Ismételten szerencsés napnak mondta a mait és megkérte a férjét, hogy huzza ezt alá.

Valójában pedig szomorú és komor volt ez a nap. Reggel óta az alacsonyan függő, egyformán szétterjedt felhőkből eső permetezett, előbb sűrűbben, majd finoman és szuróan. Csak este felé derült ki az ég és a nap nagy, tüzes korongja kitekintett a ködökből, biboros, aranyos fényt vetett a felhőkre, a szürke sziklákra, a porticus fehér márványára és mérhetetlen csillogásban ereszkedett le a Középtenger felé.

Másnap csudás idő volt. A nap nagy meleget ígért, de a reggel friss volt, az ég felhőtlen és a földre olyan árja borult a kékségnek, hogy minden tárgy kéknek látszott. Anthea elvitette magát a kedvencz pisztáciaja alá, hogy a magaslatról, amelyen a fa állott, a derülten kék távolság látásában gyönyörködhessek. Cinna meg Timon egyetlen lépéssel sem távoztak a lecticától és gondosan figyelték a betegnek arcát.

Látni lehetett abban a várakozás nyugtalanságát, de már nem azt a halálos rémületet, amely máskor, a dél közeledtével elfogta. A szemében élénkebb fény csillogott és az orcáján gyöngé pir fakadt. Cinna most már arra is gondolt néha, hogy Anthea még meg is gyógyulhat és ennél a gondolatnál megkapta a vágy, hogy a földre boruljon, zokogjon az örömtől és dicsőítse az isteneket, de nemsokára újra elfogta a félelem, hogy ez talán csak utolsó lobbanása a kialvóban levő mécésnek.

Hogy reményében megerősödhessek, Timonra nézett időnkint, de őt is hasonló gondolatok foglalkoztathatták, mert elkerülte, hogy rátekintsen. Egyikök sem figyelmeztetett arra, hogy közeleg a dél. De Cinna mindig az árnyékot nézte és dobogó szívvel látta, hogy az mind rövidebb.

És itt ültek elmerülve gondolataikba. Talán legkevésbé nyugtalan volt maga Anthea. Nyitott lecticájában feküdve, odatámasztva fejét a bibor párnához, gyöngörrel szivta magába az illatos levegőt, amelyet a szellő nyugatról, a tenger felől hozott. De éppen a déli óra közeledtével ez a szellő elcsendesült. A meleg nagyobb lett; a naptól átmelegedett sziklafüvek és nárdusbokrok erős, kábitó illatot terjesztettek. A kökörösineken csillogó lepkék ringatództak. A sziklarepedésekből, a lecticával s a környezettel már megbarátkozott gyíkok kibujtak és bizalmasan, de egyben óvatosan elsurrantak minden legkisebb mozdulatra. Az egész világ elmerülni látszott a fényteljes csöndben, a melegbe, az édes vidámságba és a szelid képbe, mely körülfogta a mindenséget.

Ebbe a verőfényes nyugalomba látszottak elmerülni Timon és Cinna is. A beteg lehunyta szemét, mintha gyöngé álmot fogná körül és nem szakította meg a csendet semmi, csak a sóhajok, melyek időnkint a kebléből felszálltak.

Időközben Cinna észrevette, hogy az árnyéka elvesztette hosszukás alakját és a lábánál van már.

Elérkezett a dél.

Anthea hirtelen felnyitotta a szemét és sajátságos hangon szólt:

- Cinna, add ide a kezed.

Ez felugrott és jéggé fagyott a szive vére. Itt van hát a szörnyű látományok órája.

- Látod, így szólt, mint tömörülnek össze ott a légben a fénysugarak, hogy reszketnek, csillognak és közelednek mind jobban?

- Anthea, ne nézz oda! kiáltotta Cinna.

De, óh csuda! Anthea arczán nem látszott félelem. Az ajka megnyílt, a szeme mind jobban kitágult - és mérhetetlen öröm derítette fel.

- A fényoszlop mindinkább közeledik! szólt tovább. - Látom! Itt van, ez a nazaréti!... Az ajka mosolyog.... Oh, te irgalmas!.... Átlyukgatott kezét úgy nyújtja felém, mint az anya... Cinna, ő egészséget, életet hoz nekem, megváltást, üdvösséget és hív magához.

Cinna pedig nagyon elsápadt és szólt:

- Bár hova hív is bennünket, *őt kövessük!*

* * *

Kis idő múlva, a másik oldal felől, a városhoz vezető sziklauton Pontius Pilatus jött. Mielőtt még egészen közel ért volna, arczán látni lehetett, hogy ujságot hoz, melyet, mint értelmes ember, a könnyen hívő oktalan néptömeg sajátságos meséjének tart. Már messziről kiáltani kezdte, letörülve homlokáról a verejtéket:

- Képzeljétek, mit fecseg már megint ez az oktalan nép; azt mondja: feltámadott.

HONVÁGY.

A Panama közelében levő aspinwalli világítótornynak őre egy nap nyomtalanul eltűnt. Nagy vihar idején történt ez, azt sejtették tehát, hogy a szerencsétlen ember nagyon is közel jutott a sziklás szigetcske partjához, amelyen a világítótorony állott; egyik magasra felcsapó hullám elragadta talán, magával vitte. Miután a kicsiny csónakot, mely a sziklás öbölben szokott kikötve lenni, másnap meglelték, ez is igazolni látszott a feltevés helyes voltát. Ily módon lett üresedés a világítótornyóri állás és annál is inkább sietve kellett ez állást újra betölteni, mivel a világítótornynak nagy szerep jutott nemcsak a helyi forgalomban, de a New-York és Panama közt közlekedő gőzhajójaratokra nézve is. A számos homokzátonyt és szirtet a moszkító rajja valósággal elsötétíti és már nappal is nagyon nehéz eljutni mellettük. Éjjel az átjárás a naptól átmelegedett e vizekben valósággal lehetetlenné válik. Ilyenkor a világítótorony az egyetlen utmutatója a számos hajónak. A toronyőrnek a megszerzése az Egyesült-Államok Panamában székelő konzuljának volt a feladata és ez nem volt éppen könnyű, ha figyelembe vesszük, hogy már tizenkét órán belől a helyettesnek meg kellett lennie. Azonkívül ehhez feltétlenül megbízható ember kellett, nem mindenki felelhetett meg tehát; a legrosszabb a dologban az volt, hogy egyáltalán nem pályázott még senki. A világítótornyban nagyon nehéz az élet, és csak kevésbé felel meg a délvidékieknek, kik jobban szeretik a henyelést, a semmittevést. Az őr úgy él ott, mint a fogoly. Kivéve a vasárnapot, egyetlen pillanatra sem szabad elhagynia kicsiny sziklaszigetét. Az aspinwalli dereglye egyszer napjában ellátja a szükséges élelmiszert és friss vízzel, mire a dereglyés hamarosan újra eltávozik és az őr az egyholdas szigetcskén egyes egységül marad.

Az őr a világítótornyban lakik, amelyet rendben kell tartania. Nappal jelt ad a légsulymérőt illetőleg különféle zászlócska kifüggesztésével és este meggyújtja a lámpást. Magában véve ez nem lenne éppen nagy dolog, ha nem járna vele az a körülmény, hogy az őrnek négyszáz, egymástól meglehetősen elválasztott lépcsőfokát kell megmásznia egy csigalépcsőnek, ha fel akar jutni a torony csúcsába és ezt az utat ismételtelen meg kell tennie minden nap. Klastrom-élet, jobban mondva, remete-élet ez.

Ne csudáljuk hát, ha Mr. Isaak Folcombridge nagy zavarban volt, hogy leljen állandó és megfelelő helyettest az elköltözött állására és megérthetjük az örömet is, amikor még aznap egész váratlanul jelentkezett egy pályázó. Öreg ember volt az, közel hetvenéves, de erőteljes és egyenes, a katona tartásával és mozdulataival. A haja hófehér volt, az arcát kreolszinüre barnította a nap, de a kék szeme után ítélve, nem volt délvidéki. Az arcán barázdát vont a bánat és szomorúság, de a kifejezése becsületes volt. Folcombridgenek első tekintetre megtetszett. Már csak arról volt hát szó, hogy közelebbről megismerje, e végből a következő párbeszéd folyt köztök:

- Milyen nemzetségből való?
- Lengyel vagyok.
- Mi volt eddig a foglalkozása?
- Hányódtam-vetődtem.
- A világítótorony őrének helyben kell maradnia!
- Nyugalomra van szükségem.
- Szolgált már valamerre? Vannak bizonyítványai arra nézve, hogy valamikor hasznára volt az államnak?

Az öreg ember a kabátja zsebéből kivett egy kifakult selyemdarabot, amely zászlórongyhoz hasonlított, széthajtotta azt és szólt:

- Itt vannak a bizonyítványaim. Ezt az érdemkeresztet 1830-ban kaptam. Ezt a másodikat, a spanyolt, a karlista háboruban; a harmadik a francia légió keresztje, egy negyediket Magyarországon szereztem. Azután harcoltam még az Egyesült-Államokban a délvidékiek ellen, ott nem adnak keresztet, ime hát ez a papiros.

Folcombridge elvette a papiroslapot és olvasott:

- Hm! Skawinski? Így hívják hát? Hm! Sajátkezüleg elhódított két zászlót az ökölharcban! Derék katona volt!

- Tudok majd lelkiismeretes világítótoronyőr is lenni.

- Napjában többször meg kell mászni a tornyot. Egészségesek a lábai?

- Gyalog vándoroltam New-Yorkból Kaliforniába!

- *All right!* Érti a tengeri szolgálatot?

- Három évig szolgáltam a czethalászoknál.

- Ugy látom, mindent megpróbált.

- Csak a nyugalmat nem leltem meg sehol.

- Miért?

- Ez volt a végzetem.

- Ám a toronyőri állásra mégis kissé öregnek tartom.

- Uram, - szólt az ajánlkozó meghatottsággal, - sokat hányódtam és nagyon fáradt vagyok. Láthatja, hogy sok mindennel megpróbálkoztam. Ez az üresedésben levő állás egyike azoknak, amelyekre leginkább vágytam. Öreg vagyok és pihenni szeretnék. Szeretném, ha azt mondhatnám magamnak: itt megmaradhatsz, ez a rév, amelyben horgonyt vethetsz. Oh, uram! Ez csak öntől függ. Ilyen állás talán soha sem kínálkozik többé a számomra. Milyen szerencse, hogy éppen Panamában voltam! Könyörögve kérem. Isten úgy segítjen, olyan vagyok, mint a hajó, melynek, ha el nem érheti a kikötőt, el kell pusztulnia. Ha boldoggá akar tenni egy öreg embert! Esküszöm, hogy becsületes ember vagyok, de a hányattatással beteltem!

Az öreg ember kék szemében olyan forró könyörgés látszott, hogy Folcombridge, akinek derék, jó szive volt, nagyon meg volt hatva.

- Nos, jól van, - szólt aztán. - Az állás a magáé; mostantól fogva világítótoronyőr.

Leirhatatlan öröm ragyogta be az öregnek arcát.

- Ezer köszönet!

- Megkezdheti még ma a szolgálatát?

- Igenis.

- *Good bye!* De még egy szót. Tudja, hogy a legkisebb mulasztás a szolgálatban, annak elvesztésével jár?

- *All right!*

Még ugyanaz nap este - a nap korongja belemerült a tenger árjába és a sugárzó nappalt, szinte szürkület nélkül, az éj követte - az új toronyőr már ott volt a helyén, mert a világítótorony, mint rendszeren, most is fénysugarakat lövelt a vízre. Az éj nyugodt volt és nesztelen, való-

sággal tropikus, tele szöve világos köddel, mely a hold körül szivárványszínü udvart képezett, lágyan elmosódó széllel. Csak a tenger volt nyugtalan, mert közeledett a dagály.

Skawinski ott állt az erkélyen, a hatalmas tüzek mellett és alulról nézve, csak kicsiny fekete pontnak látszott. Összeszedni igyekezett gondolatait és szemügyre venni új helyzetét. De sokkal erősebb nyomás nehezedett rajta, semhogy rendszeresen gondolkozhatott volna. Ugy érezte magát, mint a hajsolt vad, mely hosszú vadászat után, megközelíthetetlen sziklán lel menedéket. Így érkezett el számára is a nyugalom ideje. A biztonság érzete ismeretlen gyönyörrel töltötte el a lelkét. Tényleg védve van e magányos sziklán a bolyongás, a balvégzet, a szerencsétlenség ellen? Nem olyan-e ő is, mint a hajó, amelynek árbocját eltörte, vitorlát széttépte a vihar; mely a magasból lebukik a mélybe, a hullámok megkorbácsolják, elfödik és mégis eléri a mentő révet?

Elgondolva a végtelen nyugalmat, mely ezután vár rá, elvonultatta képzeletében élete viharainak emlékeit. Élményeinek egy részét elmondta a konzulnak, de a legtöbbre nem került sor. Akárhányszor kísérlette is meg, hogy tanyát üssön, saját tüzhelyet alapítson, mindig üldözte a szerencsétlenség és veszébe sodorta. Mialatt itt állott a torony erkélyén és nézte a megvilágított hullámokat, feltárultak előtte multjának képei.

Négy világrészben harczolt és szerte bolyongva, minden hivatással megpróbálkozott. Becsületes volt és dolgozó és így nem egy garast takarított meg, de minden valószínűségnek és óvatosságnak ellenére, újra elvesztette. Aranyásó volt Ausztráliában, Afrikában gyémántot repesztett és Nyugat-Indiában mint vadász állott az állam szolgálatában. Amikor annak idején farmot alapított Ausztráliában, a szárazság semmivé tette azt. Kereskedni kezdett a vad törzsekkel, kik Brazília belsejében laknak. Dereglyéje összetört az Amazon folyón, ő maga védtelenül és félig mezitelenül bolyongott hetekig az erdőben, vad gyümölcsessel táplálkozott és szünetlenül ki volt téve a veszedelemnek, hogy a ragadozó állatok széttépik. Helenában, Arkanzasban, kovácműhelyt nyitott; a tűz, mely az egész helységet elpusztította, elpusztította azt is. A Rocky-Mountainokban indiánusok hatalmába került és csak mint egy csuda által, úgy menekült meg kanadai vadászok által. Matróz volt egy hajón, mely Bahia és Bordeaux között járt; egy másodikon czethalász volt; mind a két hajó elpusztult. Szivargyára volt Havannában és mialatt nagy betegen feküdt, a társa meglopta. Végre eljutott Aspinwallba és itt véget érnek majd a szenvedései. Mi baj érhetné e kicsiny sziklaszigeten, ki bánthatná? Sem tűz, sem víz, sem az emberek!

Az emberekről Skawinski különben sem szerzett rossz tapasztalatokat. Sokkal több jó emberrel találkozott, mint rosszal. Csak az elemek üldözték. Azok, akik ismerték, azt mondták, hogy nincs szerencséje és ezzel megmondtak mindent. Végül önönmagának is rögeszméjévé vált, hogy egy szörnyen boszuló kéz üldözi szárazon és vizen. De erről nem szeretett beszélni. Csak néha, ha megkérdezték, hogy ki keze lehet az, titokzatosan mutatott a sarkcsillagra és mondta, hogy ott kell azt keresni. Tényleg oly állandóak voltak balsikerei, hogy szinte érthetlenségnek látszottak, nem csuda hát, ha azt, akit értek, majdnem megfosztották az esztől.

De különben oly türelmes volt, mint egy indiánus és meg volt benne az a nagy, szívós ellentállási erő, mely a derék, becsületes érzésben fakad. Magyarországon annak idején nagyon sok lándzsadöfést kapott, mert nem akarta megragadni a menekülésnek a módját, hogy kegyelmet kérjen. Épp oly kevésbé adta meg magát a szerencsétlenségnek. Szorgalmasan, mint a hangya, igyekezett felfelé kapaszkodni a hegyen. Kilenczvenkilenczszer visszalökve, nyugodtan megkísérlette századszor is. A maga nemében igen sajátos különöz volt. Ennek az öreg katonának, kit a sok szerencsétlenség megedzett, a sors sok megpróbáltatásban részesített és levert, valószínű gyermekszive volt. Kubában, egyik járvány idején, csak azért betegedett meg, mert jelentékeny chinin készletét mind oda adta a betegeknek és csak egy grammot tartott meg magának.

Az is különös volt, hogy az oly számos csalódás után, tele volt bizalommal és reménnyel, hogy minden még jóra fordul majd. Különösen éltette a tél és mindig valamely jelentős esemény várakozásában találta. Türelmetlenül várta az eseményt és ezen élösködött nem egy esztendeig. De a tél egymást követte és Skawinski csak annyit ért el, hogy megszurkült a haja. Végre megöregedett és lassan-lassan elvesztette erélyét. Türelmessége lassankint megadássá vált. Az egykori nyugodtság lágyszívűségre változott és ez az edzett harczos minden adott alkalommal közel volt hozzá, hogy könyekre fakadjon.

Ezenfelől időnként elfogta a honvágy, melyet gyakran a legjelentéktelenebb esemény idézett elő. Elég volt ahhoz egy fecskének, egy szürke madárnak a látása, mely a verébre emlékeztette, a hó a hegyeken, egy hang, mely az egykor hallott dalt juttatta eszébe. Végül már csak egy gondolatot ismert - vágyat a nyugalomra. Ez az egy gondolat oly teljesen uralkodott rajta, hogy minden óhajta és reménye elnémult mellette. Örökös vándor létére nem tudott boldogítóbbat elképzelni, mint a földnek egy zugát, amelyben megadatik neki, hogy csendesen és nyugodtan megmaradhasson élete végéig. Talán éppen azért, mert a sajátságos végzet oly szünetlenül hánytá-vetette szárazon és vizen egyaránt, hogy még lélekzethez sem birt jutni, képzelte a legnagyobb földi boldogságnak az egy helyben való pihenést.

Mintha bizony neki még csak az ilyen szerény kívánság is elérhető lett volna!

De megszokva a csalódást, úgy álmodta meg ezt a boldogságot, mint ahogy az elérhetetlenről álmodozunk. Remélni már nem mert. Ekkor tizenkét órán belül oly állás hullt az ölébe, amely minden állás közül a világon egyenesen az ő számára látszott teremtvé lenni. Nem lehet hát csudálkozni, hogy este, amikor a világítótüzet meggyújtotta, még nagyon zavart volt és saját magától kérdezte, igaz-e mindez és alig mert rá igennel felelni. Amellett a valóság megdönt-hetetlen bizonyítékokkal állt előtte és teltek az órák, mialatt itt állott az erkélyen. Körül nézett és magába szivta a bizonyosságot. És mintha a tengert is csak ma látná életében először.

Elhangzott az éjfél Aspinwall tornyairól, és még mindig nem gondolt arra, hogy elhagyja a szellős magaslatot. A tenger ott hullámozott a lába alatt. A tűz óriási fénykört vetett a vízre. Tul rajta, messzire tévelygett az aggastyán szeme, ki az éjjeli, titokzatosan sötét távolba. De az a távolság mintha sietne a fény felé. Hosszu, fodros hullámok gördültek a sötétségből feléje és zugva csapódtak a sziget partjához, mialatt a habzó tajték rózsaszínűen csillogott a fényben. A dagály mindjobban közeledett és lemosta a homokos felületeket. Az oczeán titokzatos beszéde mind hatalmasabban, mind hangosabban volt hallható, majd az ágyu dőrejéhez, majd az őserdő zugásához, majd ezer hangu emberi beszédhez volt hasonló. Rövid hallgatás következett, utána sóhajtas, nyöszörgés és megint haragos kitörések. Azután a szél elhajtotta a ködöket; hozott fekete, szakgatott felhőket, melyek eltakarták a holdat. Nyugatról erősen, mind erősebben fújt a szél. A hullámok mind dühösebben csapkodták a világító torony falát, a távolból vihar közeledett. A sötéten mozgó felületen néhány zöld fénypont csillant fel a hajók árboczán. A zöld pontok majd magasan látszottak, majd újra lenn, hol jobb, hol bal felé hajoltak.

Ekkor az öreg ember végre bement a szobájába. A vihar kitört. Ott künn, ama hajókon az emberek harcolnak az éjjel, sötétséggel és hullámokkal; e kicsiny szobában csend és nyugalom honolt. Még a vihar csapkodása is csak gyengén hangzott a világító torony vastag falán keresztül és a toronyóra egyhangu ketyegése álomba ringatta a fáradt aggastyánt.

II.

Teltek az órák, napok és hetek. A matrózok annak a hitnek hódolnak, hogy néha sötét éjjel, a vadul háborgó tengeren, valaki a nevökön szólítja őket. Ha a tengernek végtelensége okozza ezt a képzelődést, akkor könnyen lehetséges, hogy az ember, ha megöregedett, a sokkal

sötétebb és titokzatosabb végtelenségéből hallja a hangot, amely hívja; és minél inkább megöregedett és elfárasztotta az élet, annál szivesebben hallja ezt a hívást. Hogy ezt meghallhassa, nagy csendnek kell lennie. Azonkívül az öreg ember különösen szeret elvonulni, ami a sir csöndjét sejteti vele.

A világító torony valósággal sirja volt már Skawinskinek. Egyhangubban mint itt, e csendes helyen, már sehohsem telhetik valakinek az élete. Ha valamely fiatal ember vállalkoznék az ilyen feladatra, bizonyos, hogy hamar elmenekülne innen. A toronyőr azért hát rendesen öreg, komor, zárkózott ember. Ha a véletlen úgy akarja, hogy ott hagyja állását és megint az emberek közé kerül, akkor úgy jár-kei köztök, mintha nehéz álomból ébredt volna. A világítótoronyon híján van az ember mindamaz apró benyomásoknak, a melyek mérvadóak a mindennapi életben. Minden, amivel az őrneki dolga van, valósággal óriási és híján van a zárt, korlátolt körvonalaknak. Az ég végtelen, épp oly végtelen a tenger, és e határtalan világokon belől oly magános a lélek!

Nem élet ez, csak örökös álmodozás és ebből az álomból nem ébreszti fel az őrt semmi, még a foglalkozása sem. Egyik nap hasonlít a másikhoz, mint egyik vizcsepp a másikhoz és legfeljebb a változó időjárás adja meg a változatosságot.

És Skawinski mégis oly boldog volt, mint életében még soha. Napfelkeltekor már elhagyta fekhelyét, valamicskét evett, megtisztogatta a lámpa lencsét, azután elfoglalta helyét az erkélyen és elmerült a tenger végtelenségének nézésébe, amelynek képével a szeme sohasem tudott betelni. Az óriási, sötétkék felületen rendesen nagyon sok kifeszített vitorla látszott, melyek oly erősen csillogtak a napban, hogy a nagy fény miatt az embernek be kellett hunyia a szemét; gyakran a hajók felhasználták a pásztaszélet és hosszú sorban vonultak el egymás mögött, a sirályok hosszú lánczaként. A vörös hordók, amelyek az utat megjelölték, gyöngén ringatództak a hullámokon. A vitorlák közt nap-nap mellett déltájt, hatalmas, szürkés fekete füstoszlop emelkedett. A gőzhajó füstje volt, mely az áru- és személyszállítást végezte New-York és Aspinwall között. Az erkély másik oldaláról az öreg ember Aspinwallt látta és annak élénk kikötőjét, a számtalan hajóknak és csolnakoknak árbocz-erdejét. Kissé távolabb a várost fehér házaival és tornyaival. A világítótorony magasságából a házak olyanok voltak mint a sirályfészkek, a csolnakok, mint a bogarak és az emberek apró pontokhoz hasonlóan mozogtak a fő-utcza fehér kövein. Reggel a könnyű szellő elhozott kelet felől egyes hangokat, leginkább a gőzsi éles füttyét. Ám délben feltétlen volt a csend. A kikötőben megszűnt a forgalom, a sirályok elbujtak a sziklahasadékokban, a hullámok elcsendesedtek s alig mozogtak és a szárazföld és víz fölé nesztelen, zavartalan nyugalom borult egy perczre. A sárga fővényes földdarabok, melyeket szabadon hagyott az apály, aranyhoz hasonlóan fénylettek a széles vizek között és a fénylő felülettől élesen elvált a világítótorony.

Egész árja hullt le az égből a napsugaraknak és beragyogták a vizet, fővényt és sziklákat. Ilyenkor az aggastyánt is elfogta a kimondhatatlanul édes bátyadtság. Érezte, hogy pompás nyugalmat élvez és ha elgondolta, hogy ez maradandó, akkor már igazán nem volt kívánni valója. Valósággal kéjelgett a boldogságban, de mert benne van az ember természetében, hogy nagyon hamar megszokja a jót, lassankint ő is visszanyerte a hitet és bizalmat és elgondolta: Ha már az emberek is gondoskodnak rokkantjaik sorsáról és házakat építenek nekik, hát a jó Isten hogy ne adott volna már végre biztos fészket az ő rokkantjának?

Telt az idő és mindjobban megerősítette őt bizalmában. Az aggastyán valósággal beleolvadt már sziklaszigetébe, világítótoronyába és a magányba. Megbarátkozott a sirályokkal is, amelyek a sziklában fészkeltek és este a torony körül röpködtek. Az öreg ember ételének maradékját elszórta a madaraknak és ezek idővel oly bizalmasakká lettek, hogy a mint meglátták, egész serege a fehér sirályoknak repkedett körülte és ő olyan volt köztök mint a parancsolójok.

Apály idején bejárta a fővényes partot, szedett izletes teknőczöket és tarka gyöngyszínű kagylókat, amelyeket a hullámok vetettek a partra. Holdvilágos éjeken fogott magának halat, amelyek tömegesen uszkáltak a part mellett. Már egész szívével szerette ezt a kicsiny, kopár sziklaszigetet.

Ám ha magánosak voltak is e sziklák, másrészt nem egy váratlan szép látványban volt itt része. Délben, ha teljesen áttetsző volt a légkör, át lehetett tekinteni az egész földszorost, telve a legdusabb tenyészettel le a Csöndes tengerig. Az öreg embernek úgy tetszett, mintha egyetlen óriás kertet látna. A kókusz- és pálmafák hatalmas virágbokrétáknak látszottak Aspinwall házai mögött. Kissé távolabb Aspinwall és Panama közt óriási erdő terült el, mely fölött reggel és este vörös ködben szálltak fel a párák; valóságos őserdő volt ez, melynek talaját álló víz fődte, beszötte a sok tropikus inda; melyben viharhoz hasonlóan zúgtak az orchidea, gummi és tejfák levelei. Távcsövén keresztül az öreg ember nem csak a banánfa leveleit ismerhette meg, de látta a majom-csordákat is, a marabukat és egész tömegét a papagájoknak, melyek színes felhőhöz hasonlóan váltak el az erdő zöldjétől.

Skawinski nagyon jól ismerte az ilyen erdőket, hiszen hajótörése után az Amazon folyón, heteken át bolyongott az ehhez hasonló zöld rengetegben. Jól tudta, mily halálos veszedelmet rejt ez a mosolygó, csudás felület. Szemébe nézett ő a halálos veszedelmeknek, közelből hallotta a jaguárok és más ragadozók üvöltését; látta az óriáskigyókat, melyek indákhoz hasonlóan kapaszkodtak a faágakba, ismerte ama csendes erdei tavakat, melyek tele vannak zsibbasztó rájával és a melyekben krokodilusok tanyáznak. Tudta, milyen igában él a szerencsétlen ember ebben a vadonban, ahol egyes levél tizszerte nagyobb nála és örökké résen kell lennie a vérszomjas moszkitok raja, a vérszopók és falánk óriás pókok ellen.

Mindezt ő maga tapasztalta, megtanulta és elszenvedte, annál nagyobb meglepődésére volt hát, hogy biztos menhelyéről csudálhatta a szépségeket és gondolhatott a kiállott borzalmakra. Tornya megvédte minden gonosz ellen. Nem is hagyta el, csak nagy időközökben, egyik másik vasárnap reggelen. Olyankor felvette sötétvörös, ezüstgombos toronyőri egyenruháját, feltűzte különféle érdemjeleit és büszkén hátravetette hófehér fejét, a mikor a templomból jövet hallotta, mint mondják egymásnak a kreolok: «Igazán tisztességes toronyőrünk van és nem istentagadó, még ha yankee is.» Alig volt vége a misének, már visszatért szigetecskéjére és boldog volt, mert még mindig nem bízott a szilárd talajban a talpa alatt.

Vasárnaponkint egy spanyol ujságot is olvasott, melyet a városban vett, vagy a New-York Heraldot, amelyet a konzulátuson kért kölcsön és szorgosan kereste az európai híreket. Szegény, drága szív! E távoli őrségen, a földteke másik oldalán, még mindig melegen vert a hazáért.

Gyakran megtörtént az is, hogy lejött a toronyból, hogy Johnnal, a csolnakossal, aki minden nap elhozta neki a szükségeseket, beszélgesen néhány szót. De lassan-lassan mindjobban magába vonult. Nem ment többé a városba, nem olvasott ujságot és nem is politizált többé Johnnal. Hetek multak, anélkül, hogy emberekkel érintkezett volna. Csak az esténkint, a legnagyobb rendszerességgel felcsillanó világosság a toronyban és az élelmi szerek eltünése a partról árulták el, hogy az öreg ember él. Minden jel arra vallott, hogy a külvilág teljesen közömbössé lett rá nézve.

Még a honvágya is megadásra változott. Végül ez a szigetecske volt egész világa. Megbarátkozott a gondolattal, hogy itt akar élni és meg is halni; ami ezen kívül volt, azt lassankint elfelejtette. Mellékesen még megtelt misticzizmussal. Szelid, kék szeme olyanra vált, mint a gyermeké, és kérdőleg nézett a távolba. Ez örökös magányban, ez egyhangú és mégis oly nagyszerű környezetben az aggastyán elvesztette a saját énjének a tudatát, megszűnt a maga személyében létezni és beleolvadt abba, ami a világát képezte.

Nem volt ez meggondolás eredménye; öntudatlanul kapta meg, és végül az ég, a víz, a sziklasziget, az őrtorony, az apály és dagály, a csillogó vitorlák és a repdeső sirályok egyetlen nagy egységgé lettek neki, egyetlen hatalmas, titokzatos lélekké; ő maga teljesen elmerült, e mistériumokban érezte a szellemet, mely él és elcsendesít minden vihart. Elmerült ebben, elringatta magát és - feledett.

Saját énjének e megtagadásában, e tompa érzések közepette, e félálomban oly végnélkül való pihenést lelt, hogy ez szinte hasonlított a tetszhalálhoz.

III.

Ekkor következett hirtelen az ébredés.

Egy nap, amikor Skawinski a partra ment, hogy az élelmi szereket felhozza, egy csomagot lelt azok mellett. Neki volt szánva, Észak-Amerika bélyege volt rajta és tisztán olvasható volt a cím: «Skawinski, Esqu.»

Kíváncsi lett, felbontotta a csomagot és látta, hogy könyvek vannak benne. Fogta az egyik kötetet, belenézett és visszatette, miközben a keze erősen reszketni kezdett. Pislogott a szemével, mintha nem látna jól - úgy érezte, hogy álmodik. Egy lengyel könyv! Mit jelentsen ez? Ki küldhette neki ezeket a könyveket? Az első pillanatban nem jutott eszébe, hogy nemsokára azután, hogy az állását elfoglalta, egy lengyel egylet alakulásáról olvasott a New-York Heraldban, amelynek rögtön tagja lett, lefizetvén havi bérének a felét. Az egylet hálásnak bizonyult és küldött neki néhány könyvet.

Ezt a természetes eseményt az öreg ember nem tudta az első perczben megérteni. Lengyel könyv Aspinwallban, az őrtoronyban; magánya közepette a távol időknek e meleg lehe - itt csuda történt! Most esett meg vele az, ami a hajóssal a csöndes éjjelen: egy drága, majdnem elfeledett hang szólította. Leült, behunyta a szemét és majdnem biztos volt benne, hogy ha újra felnyitja, az álom eltűnt.

De nem! Itt volt előtte a felbontott csomag, beragyogva a déli nap fényétől és legfelől a nyitott könyv. Amikor az öreg ember újra a könyv után nyult, a mély csendben hallotta a szive dobogását. Bele nézett; verses könyv volt. Elolvasta a címlapot és a szerző nevét. A nevet ismerte, tudta, hogy nagy költő; egyes dolgait olvasta a harminczas években Párisban. Később, amikor Algirban és Spanyolországban harczolt, beszéltek neki a földieiről, a kikkel találkozott, a költőnek mindnagyobb sikereiről, de ő annyira megszokta a harci mesterséget, hogy könyvbe bele se nézett többé. Negyvenkilencz éves korában Amerikába ment és kalandos élete közepette, amelyet folytatott, már alig találkozott lengyelekkel, de lengyel könyv éppenséggel soha sem került a kezébe.

Annál nagyobb buzgósággal és dobogó szívvvel kezdett most benne lapozni. Az az érzése volt, mintha szikla-szigetecskéjén valami nagyon ünnepélyes dolog történnék. A végtelen nyugalomnak és csendnek volt ez a pillanata. Az aspinwalli órák délutáni öt órát jeleztek. Egyetlen felhő sem homályosította el az ég tiszta kékjét és halkán repült át néhány sirály. A tenger mozdulatlanul terült el, a hullámok alig hallhatóan csapdosták a partot és szeliden szétfolytak az aranyos fövényben. A távolból fénylettek Aspinwall fehér házai és tündököltek a remek pálmacsoportok. Valóban csend, ünnepélyesség és komolyság honolt köröskörül.

Egyszerre csak felhangzott a csendben az öregnek reszkető szava, ki, hogy jobban megértse, hangosan olvasott:

«Litvánia, hazám, olyan vagy mint az egészség. Mennyire kell téged megbecsülni, csak az tudja, a ki elvesztett. Ma látom és leirom csudás voltodat és szépségedet, mert a szívem vágyik utánad.»

Az öregnek elakadt a hangja. A betük összefolytak. A keblében mintha elszabadult volna valami, hasonlóan a hullámhoz és felfelé szállt a szívéből, hogy megfojtsa, hogy megtörje a hangját. Még egy percz, aztán erőt vett magán és olvasta tovább ama remek verseket, amelyek a honvágyat fejezik ki.

A mi meggyülemlett a kebelben, keresztül törte az akarat hatalma. Az öreg ember felkiáltott és a földre vetette magát. Hófehér haja elvegyült a tenger homokjával. Negyven év telt el azóta, hogy utoljára látta hazáját - Isten tudja, hány év óta nem hallotta anyanyelvét! És ekkor ez egyszerre eljő hozzá, a magánoshoz, a földgolyó másik oldalára, át a messze tengeren, oly bensőséggel és bizalmasan, oly melegen és szépen!

Zokogásában, mely egész testét megrázta, nem volt fájdalom, csak a hirtelen feltámadt szeretet, mely mellett semmivé lett minden egyéb! E végtelen könyekkel egyszerűen bocsánatért könyörgött a szeretetthez, a majdnem elfeledetthez, amiért így megöregedve, így eltemetkezve a magányba, még a honvágy is kihalni kezdett belőle. És most egy csuda által visszatért az és újra fakadt a szívében.

Teltek az órák és ő - itt feküdt és sirt. A sirályok rikácsolva keringtek a torony körül, mintha a nyugtalanság kergetné őket öreg barátjok miatt. Elérkezett az idő, amikor elszórni szokta nekik az étele maradványait, ezért néhány madár le is szállt hozzá. Lassan-lassan mind több madár szállt le, csipkedték a csőrükkel és könnyedén megmozgatták szárnyaikat. A szárnycsapkodás, mely körülvette, mind erősebb lett és végre eszméletre térítette. Könyei által megkönnyebbült; arcza nyugodt volt most és sugárzó szemének átszellemült volt a nézése. Szinte öntudatlanul elszórta minden ételét a madaraknak, melyek lármázva estek neki és ő maga újra a könyv után nyult.

A nap már leszállt a kertek és Panama őserdeje fölött és lassan leereszkedett a földszoroson keresztül a másik tenger felé; de teljes fényben ragyogott még az Atlanti oceán, a levegő tiszta volt és átlátszó; tovább olvasott tehát:

«Te pedig vidd el ezalatt elepedt lelkemet az erdős hegyekhez, a zöld rétekhez.»

Csak a futó szürkület mosta el a betüket a fehér lapon. Az öreg ember a sziklához támasztotta fejét és lehunyta szemét. Ekkor az Isten anyja a karjába vette a lelkét és elszállt vele ama mezőkhöz, amelyeket tarkára fest a virágzó vetés.

Hosszu, aranyvörös csikok kerültek el a menyboltozaton, ezekkel szállt el a lélek a drága hon felé. Hallotta a fenyőerdők zúgását, a hazai források mormolását. Látott mindent, mint ahogy egykor látta és minden azt kérdezte tőle: Tudod-e még? Eszedbe jut ez, emlékszel erre - hisz megtestesülve látja maga előtt elterülni a réteket, mezőket, az erdőket és falvakat.

Este van! Ilyenkor a torony fénye rendesen megvilágítja a tenger sötétjét - de ő otthon van a szülőfalujában. Az öreg feje lehanyatlott a mellére - álmodik. Gyorsan és közvetlenül vonulnak el képzeletében a mult képei. Nem látja szülőházát, a háboru eltörülte azt a föld színéről; nem látja sem apját, sem anyját - még gyermek volt, amikor meghaltak; de a szülőfalut ott látja maga előtt, mintha csak tegnap hagyta volna el; a kunyhók hosszú sorát, amelyeknek ablakaiban az apró gyertyák csillognak; a gátat, a malmot, a két tavat, amelyekben egész éjjel hallatszik a békák kórusa. Egykor egy éjjelen őrsegen állott e szülőfalujában - most ez az elmúlt dolog lépett a jelenségek sorába. Mint ulánus katona áll az őrsegen. A korcsma valószínűleg izzó szemekkel néz feléje a távolból; láрма, dobogás, ének és játék hangzik onnan az éj csendjében. Az ulánusok ezek, akik a sarkantyujukat pengetik, ő meg hogy unatkozik a lován.

Lassan telnek az órák, ekkor kialusznak a gyertyák, most, amennyire a szem ellát, áthatolhatatlan a köd - a rétekről száll fel az és egyenletes szürkeségbe burkolja az egész világot. Te azt hiszed, ez a tenger - nem, ezek a rétek. Mikor szólal meg a sötétségben a fűrj, mikor élénkíti meg a madarak csicssergése a fűzfabokrokat?

Mily nyugodt, hűvös éj, valóságos lengyel éj! Nem viharos, csak magától zug a távolban a fenyőerdő - mint a tenger hulláma. Nemsokára hajnalodik - a kakas már kukorékolja reggeli dalát. A kunyhók lassankint megélnkülnek és a távol messzeségben hallani a darvak kiáltását. Az ulánus frissnek és megerősödöttnek érzi magát. Nem a holnapi csatáról beszéltek valamit? Hej! Oda ő is elmegy a többiekkel, harczi kiáltással és lengő lobogóval! Az ifju vér forró, ha hüs is az éj.

Hajnalodik és halványul az éj. A környezetből kiválnak az egyes részletek. A kutak nyikorognak, mint a tornyon a szélkakas. Mily szép a drága anyaföld a hajnal rózsás fényében! Te drága, te egyetlen!

Csitt! Hallga! A figyelmes őrszem hallja, hogy valaki közeledik. Valószínűleg őrváltás lesz.

Hirtelen az öreg ember szorosan maga mellett egy hangot hall:

- Halló, öreg, ébredjen fel, mi van vele?

Az öreg ember felnyitja a szemét és csudálkozva lát valakit maga mellett. Álmai, látományai még mindig küzdenek a valósággal. Végre öntudatra ébred. John áll előtte, a révfelügyelő.

- Mi baja, kérdi John, beteg?

- Nem.

- Nem gyújtotta meg a világító fényt, el van bocsájtva a szolgálatból. A szt.-jeromi csolnak összetört a sekély vizekben. Szerencsére nem esett emberéletben kár, különben még a bíróságnak is lenne beleszólása. Jőjjön, szálljon a csolnakba, a többit majd megtudja a konzulátuson.

Az öreg ember elsápadt. Igaz; ez estén elfelejtette megvilágítani a tornyot.

Néhány nap mulva látták Skawinskit a New-Yorkba induló hajó fedélzetén. Állását elvesztette. Kezdetét vehette újra a bolyongás. Mint a lehullott falevelet, ugy ragadta meg a vihar, hogy szárazon és vizeken keresztül hajtsa ide-oda. E néhány nap alatt nagyon megöregedett és meghajlott lett, csak a szemében látszott csudás fény. Életének további utjaira ereklye gyanánt hordta a keblén a könyvet, amelyet időnkint aggódva megtapogatott, mintha attól félne, hogy még ezt is elveszti.

A FORRÁSNÁL.

Tegnap még diák voltam és a *doctor philosophiae* diplomám még nem száradt meg - ez igaz. Nincs is állásom, sem vagyonom. Minden ingatlanomat egy meglehetősen rosszul megtartott kuria képezi, kerttel és néhány száz rubel évi jövedelemmel; teljesen megértem hát, hogy megtagadták tőlem Tola kezét - de ezek az emberek azonfölül még bántalmaztak is.

És miért? Mit tettem? Elmegyek, elviszem becsületes és hűséges szívemet, odakinálom s mondom: «Adják öt nekem és én jó fiok leszek és mindhalálig megőrzöm hálámat. Öt pedig a kezemen hordozom majd, szeretni és oltalmazni fogom.»

Beismerem, hogy mindezt nagyon ostoba arcczal, idegen hangon, hebegve és levegő után kapkodva mondtam el. De azt azért láthatták, hogy a lelkemből beszéltem és oly hatalmas érzés szólalt meg bennem, aminőt nem mindennap lehet a világban találni - ha tehát elhatároltátok is, hogy őt megtagadjátok tőlem, legalább is úgy kellett volna tennetek, mint az olyan embereknek, akiknek a szívében van szánalom, egy kevéske jóság. Miért bántalmaztatok?

Ti, állítólagos keresztyének, állítólagos idealisták, honnan tudhattátok, hogy mit teszek, amikor ilyen elutasítás után elmentem tőletek? Ki mondta meg nektek, hogy nem lövöm föbe magam; elsőbben: mert nélküle élni nem tudok; másodsor: mert nem bírja el az agyam az ilyen ellentmondást abban, amit alapelvnek hirdetnek, és abban, amit a valódi életben cselekesznek; az ilyen farizeuskodást, az ilyen hazudozást? Miért nem sajnáltatok egy perczig sem? Ok nélkül még a magamforma embert sem szabad lábbal tiporni; hiszen még én értem is kár. Ha ti nem is, én talán mégis alkothatok még valamit a világon. Fialat vagyok, szinte diák még, vagyontalan, állás nélkül való - jól van! De, lássátok, előttem a jövő - és Istenemre! nem értem, miért nem bíztatok ebben a jövőben.

Azok a jéghideg arcok! Az a megvetéssel teli felháborodás! Még néhány nap előtt nem sejtettem, hogy ezek az emberek ilyenek is tudnának lenni: «Becsületes embernek tartottuk, de ön megcsalt bennünket, visszaélt a bizalmunkkal!» E szavakat vágták az arczomba, mintha vesszővel suhintottak volna rám. Néhány percczel előbb oly melegen gratuláltak a diplomámhoz, mintha a saját fiok volnék - csak amikor sápadtan az izgatottságtól elmondtam nekik mi sarkalt a munkára, szünt meg a szívélyességök, némult el a mosoly, az arcok megmerevedtek, fagyos lehelet szállt felém és kitünt, hogy visszaéltem a bizalmokkal...

Oly mértékben megaláztak, kigunyoltak és a porba tiportak, hogy egy ideig magam is azt hittem, valami gyalázatos dolgot követtem el és galádul megcsaltam őket.

De hogyan? Mit jelentsen ez? Közülünk ki ámitotta el a másikat és ki játszsza itt a nyomorult szerepét? Két eset van: vagy én elvesztettem az eszem, vagy abban a tényben, hogy valaki az egész szívével szeret és becsületesen kész odaadni az életét, lelkét, munkáját, semmi becsütelenség sem rejlik. Ha tehát felháborodástok nem volt szinlelt, kettőnk közül ki a bolond?

Oh, és benned is csalódtam, benned, akire oly biztosan merem volna számítani. Azt mondták nekem: «Meg vagyunk győződve róla, hogy a leányunk nem bátorította fel önt az ilyen lépésre». Ezt természetesen nem tagadtam. Akkor aztán behívták a «leányunk»-at. A kisasszony jól nevelt leány egész feneketlen passivitásával jött be és lesütött szemmel hebegte, mennyire nem tudja megérteni, hogy is juthattam erre a gondolatra.

Nem érted? Hallgass meg, Tola kisasszony!

Sohasem mondtad, hogy szeretsz, ez igaz. Nincs reverzálisom a te aláírásoddal és ha lenne sem mutatnám meg. Annyit ám mégis megmondok: van igazság, egy bíróság valahol, valahol a felhők felett, vagy az ember lelkében és ez előtt a bíróság előtt be kell ismerned: ezt az

embert megcsaltam; ezt az embert megtagadtam; ezt az embert kiszolgáltattam a megáláztatásnak, a szerencsétlenségnek.

Nem volt bátorságod, nem volt szived? Nem tudom; de annyit tudok, hogy kegyetlenül elámitottál. Még szeretlek és nem akarnék rosszat mondani rólad, de lásd, ha egy ember megrontásáról, vagy annak megmentéséről van szó, akkor bátornak kell lenni; akkor az őszinteségnek és szerelemnek nagyobbak kell lennie mint a félelemnek. Különben mi vagyunk okai annak, ha a nehezen felépített ház gerendái összedőlnek a fejünk felett. Ez történt meg velem is. Egész jövőmet a szerelmedbe vetett vak hitemre építettem és kitünt, hogy homokos talajra építettem, mert a döntő pillanatban nem volt meg a bátorságod; amikor választanod kellett szülőid kedvetlensége és a magam szerencsétlensége közt, minden gondolkodás nélkül az én szerencsétlenségemet választottad!

Ha e hajótörésemben csak megmaradtál volna olyannak, aminőnek megálmodtalak, most könnyebbségem lenne s megmaradt volna a reményem és vigasztalásom. Nem tudod, hogy mindaz, amit néhány év alatt tettem, általad és érted történt? Tényleg barom módjára dolgoztam, nem aludtam, kitüntetések és diplomákat szereztem, neked éltem, érted lélekztem, szünetlenül rád gondoltam. És most itt van előttem az üresség, a kietlenség, amelyben kutya módjára vonít a szomorúság. Semmim sem maradt.

Kíváncsi vagyok, gondolsz-e minderre csak egyszer is?

De a te okos szüleid bizonyára megmagyarázzák majd neked, hogy én csak amolyan diák vagyok és mindez csak az én ostoba exaltáltságom. Ami a diákot illeti, felkiálthatnék én is Shylockkal: «Nem vagyunk-e olyan emberek mint ti? Nem vérezünk ha megszurtok? Nem könyezünk ha megbánttok?» Az mindegy. Nem szabad megbántanunk senkit, bárki legyen is az. Exaltáltságom - akár ostoba az, akár sem - még senkit sem jogosít fel arra, hogy engem meggyötörjön. Jó, hogy ez a mi világunk, ez a nagy, lelketlen épület, mely ostobaságból, hazugságból és hizelkedésekből áll, szakadozik és meginog, mert nem lehet már tovább benne élni. Ráérek: anélkül, hogy tudnám minek, a bölcsészet tudora vagyok és bölcs módjára figyelem az emberek különféle körülményeit, amelyek hatását oly alaposan éreztették velem.

Nektek, az ugynevezett okos embereknek elég, ha üres frázist, rideg elnevezést leltek valamely dolog számára, de ha e dolog miatt valaki elveszti az életét, azzal éppenséggel sem törődtek. Exaltáltság! Mit törődöm én az elnevezéssel, ha az ügy az életembe kerül? Mit ér nekem a szótárotok? Amellett megtagadjátok a létjogosultságát mindannak, amit a ti tompa idegeitek nem tudnak átérezni. Ha vén állkapcsotokból kihull a fogatok, megszüntök hinni a fogfájásban. Szerintetek a csusz csakugyan nagyon komoly dolog; a csusz komoly fájdalmakat okoz, de a szerelem, az csak exaltáltság.

Ahányszor erre gondolok, mindig két embert érzek magamban: az egyik tanult diák, aki az új idők nevében fejszével menne neki az emberek butaságának; a másik a mélyen sértett ember, aki szitkozódni és zokogni szeretne. Így nem lehet tovább élni. Elég ebből az idealizmusból szavakban és az utilitarizmusból tettekben. Jó idő, amikor végre is az ember az alapelvekhez mértén viselkedik, vagy van hozzá bátorsága, hogy éppen olyan ironikus alapelveket valljon, aminők a tettei. Csak az Isten tudja hányszor hallottam Tola szüleitől, hogy a vagyon még nem ad boldogságot, hogy a jellem többet ér a gazdagságnál és hogy a tiszta lelkiismeret a legnagyobb kincset képezi. Ugy? Nos, nekem van némi jellemem, munkakedvem, tiszta lelkiismeretem, szerelmem és fiatalságom - és mégis, mégis mindenestől ajtót mutattak nekem; de ha ma félmilliót nyernék a lottón - holnap már szívesen látnának vejjöknem. Holnap eljönne a papa, kitárná a két karját - s ez oly igaz, mint a hogy egy Isten van az égben.

Aki kereskedő akar lenni, annak legalább számolni kell tudnia, de ti, ti hiába vagytok józan emberek, még ehhez sem érttek. Ez a ti józanságotok, ez a ti egészséges eszetek elámit benne-

teket. Rosszul tudtok ti számolni! Hallottátok? Nem izgatottságomban mondom ezt és ez nem paradox állítás. A szerelem van és létezik, el kell hát ismernünk valódi értékét. Ha jönne valami zseniális matematikus és pénzértékre számítaná azt át, elvesztenétek a fejeteket e nagy gazdagság láttára. A szerelem épp oly pozitív dolog, épp oly valódi és épp oly nélkülözhetetlen valami az életben, mint a pénz.

A számítás igen egyszerű: Az élet annyit ér, amennyi boldogság van benne; és nem óriási tőke-e, nem kimeríthetetlen kincsesbányája-e a boldogságnak a szerelem? Ugyanez áll a fiatalságról és egészségről is. És az ilyen egyszerű dolgokat nem akarjátok megérteni. Ismétlem: nem tudtok számolni. Egy millió, az csak egy millió, egyetlen garassal sem több, sem kevesebb. De ti azt hiszitek, hogy a millió ezenkívül még annyit ér, mint minden más kincse az életnek együttvéve. E számolási hiba következtében a valótlán, mesterséges világban tévelyegtek, nem látjátok a dolgokat a maguk valódiságában és tévedtek az árban. Romantikusok vagytok, csak hogy romantikátok lapos, alacsony, mert tárgya a pénz és ezenfelől még káros is, mert megtöri és elrontja az életét nemcsak azoknak, akikhez semmi közötök, hanem még a saját gyermeketek életét is.

Tolának jó dolga lenne nálam; boldog volna. Ha pedig ez így van, mit akartok még? Ne mondjátok azt, hogy ő magától is elutasított volna. Ha nevelési módokkal nem öltetek volna meg benne minden önállóságot, nem bénítottátok volna meg az akaratát, nem fosztottátok volna meg az őszinteségétől, bátorságától, nem ülnék itt egymagamban, míg a fejemet majd szétrepeszti a fájdalom. Senki sem nézett a Tola szemébe oly mélyen, mint én, és senki sem tudja jobban, hogy érezne, milyen lenne, ha nem mérgeztétek volna meg a lelkét.

És most elvesztettem őt és vele sok olyan dolgot, amelyekre szükségünk van az életben és amelyek nélkül meghalunk. Oh, ti, kik nem lettetek a szülőim és te, elvesztett feleségem! Néha úgy tetszik, hogy nem is gondoltok arra, mit tettetek, különben értem kellene küldeteket. Lehetetlen, hogy éppenséggel ne sajnáljatok.

Mit ér mind e panasz? Az igazság az én részemen van. Mindaz, amit leirtam, szóról-szóra igaz, de ezt az igazságot Tola nem adja meg nekem.

És éppen itt az örvény - mert nem tudom megérteni, lehetséges-e, hogy a jog és igazság semmire sem jó. Nekem semmit, éppen semmit sem használnak. Azt mondják, hogy a világ úgy van építve, mint az emberi elme. Honnan tehát ez az ellentmondás? De ha másként van, akkor örökké kell hordanunk fájdalmunkat. Nem tudok tovább írni.

* * *

Hosszu idő után nyulok ismét a tollhoz. Szóljon a való a maga érdekében, én csak egyszerűen és hiven leirom mindazt, ami történt. A megoldás csak az események hosszú sora után következett, úgy írom hát le azokat, mint ahogy történtek, mielőtt magam is rákerültem a valódi okra.

Ama vereségem utáni reggelen a Tola apja eljött hozzám. Valósággal kövé meredtem, amikor megláttam. Volt perc, amikor a gondolatok mind kiszálltak a fejemből, mint ahogy a madarak serege elrepül a fáról. Azt hiszem a halál pillanatában van hasonló érzésünk. De az arcza vidám volt és nyugodt és már az ajtóban kezdett beszélni, felém nyujtva mind a két kezét.

- Nos, ugy-e, rossz volt az éjszakánk? El tudom képzelni, hiszen én is csak voltam valamikor fiatal.

Nem feleltem; szinte egyetlen szavát sem értettem. Nem hittem el, hogy magam előtt látom. De ő ezalatt megrázta a kezem és arra kényszerített, hogy leüljek; aztán szembe ült velem és szólt:

- Vegyen erőt magán, legyen nyugodt és beszéljünk jóbarátokként egymással. Azt hiszi, drágám, csak maga nem aludt jól? Mi sem aludtunk. Amint lehültünk kissé a maga távozása után, nagyon kellemetlenül éreztük magunkat és azt sem tudtuk, mittevők legyünk. Így van ez, ha az ember meglepődik valami miatt, elveszti a fejét és nem tudja mérsékelni magát. Nagyon kellemetlen volt ez nekünk és hogy őszinték legyünk, szégyeltük magunkat. A gyerek a szobájába menekült és mi öregek, mint ahogy az lenni szokott, egymást okoltuk: Te vagy az oka! Te vagy az oka! Már csak ilyen az ember természete. Ezután következik a gondolkodás és megbánás: ő fiatal, derék, tehetséges, ugylátszik, egész szívével szereti a gyermekünket - mi az ördög is bujt belénk, hogy nemet mondtunk neki? Csak egy igazolhat bennünket. Ha majd egykor apa lesz, meg fogja érteni, hogy a szülőnek semmi sem elég jó, ha a gyermekéről van szó. De meggondoltuk, hogy az, ami nekünk kevés, az éppen elég jó lehet a gyermekünknek - elhatároztuk hát, hogy jobban megvizsgáljuk leányunk szívét és behívtuk, hogy a tanácskozásban részt vegyen. Csak látta volna, milyen tanácsadó volt! A lábunk elé borult, a térdünkre hajtotta kedves fejcskáját és nos... A szülő szíve!

Itt ő maga is nagyon meghatott lett és néhány perczig némán ültünk. Mindaz, amit hallottam, álomnak tetszett, mesének, csudának; kinjaim reményre kezdtek válni, de ő erőt vett meghatottságán és szólt:

- Ki tudja, mily vádakkal illetél bennünket; de mi tele vagyunk jóakarattal, bár kissé elhamarkodottak; ennek bizonyosságára a következőket mondom neked: «Ha jobban szereted Tolát, mint a duzzogást, ugy jer ide...»

Erre kitérte a két karját, én meg félig öntudattal, félig bolond és tulboldog állapotban borultam rá. Éreztem, hogy összeszorul a torkom és hogy legföljebb zokogni tudnék. Sürgősen szerettem volna néhány szót szólani, de nem birtam. A lelkemben elhangzott az üdvösségnek, a csudálkozásnak és hálának egyetlen kiáltása. Mindez oly hirtelen csapott le rám, mint a villám, nem tudta felfogni sem az elmém, sem a szívem és szinte fájdalmat éreztem, amikor érzelmeim és gondolataim ily tulságosan megváltoztak. Tola apja lassan lebontotta magáról a két karomat, homlokon csókolt és szólt:

- Jól van, jól! Vártam ezt tőled. Felejtsd el, ami volt és nyugodjál meg!

De amikor látta, hogy még mindig nem tudok erőt venni magamon, jóságosan pirongatni kezdett:

- Ugyan légy hát férfi és végy erőt magadon. Reszketsz, mintha lázad lenne. No, az a lány jól bele lopta magát a szivedbe...

- Oh nagyon, súgtam nagy nehezen.

Az apa mosolygott.

- Nézze meg az ember! Micsoda lassu víznek látszik...

Nyilván jól esett apai szívének a Tolához való nagy szerelmem, mert meg volt elégedve és még mindig mosolyogva ismételte:

- Milyen hamis, milyen hamis!

Éreztem, hogyha még egy negyedórát a szobában maradunk, megszakad valami a fejemben. Rendes körülmények közt meglehetősen tudok magamon uralkodni, de ez egyszer az átmenet mégis nagyon hirtelen volt. Friss levegőre volt szükségem, látnom kellett az utcák moz-

galmát, de mindenekelőtt Tolára vágytam, hogy meggyőződjem róla, tényleg létezik-e, hogy mindez nem pusztán álom és hogy igazán nekem adják őt.

Megkértem a papát, hogy menjünk oda mindjárt, amibe szívesen beleegyezett.

- Magam is ezt akartam ajánlani, így szólt. Mert ott nálunk van ám most valaki, aki laposra nyomja az orrocskáját az ablak üvegén és kikukucskál az utcára. Most úgy sem tudnánk komoly dolgokról beszélni, elhalasztjuk hát máskorra.

Néhány perc múlva uton voltunk. Eleinte úgy néztem az embereket, házakat és kocsikat, mint valaki, aki hosszas betegség után először kerül ki az utcára és elszédül. De lassankint felvidított a mozgás és a friss levegő. Minden gondolatom felett ez az egy uralkodott: «Tola szeret és nemsokára megláthatod.» Éreztem, hogy halántékomon erősen lüktet az ütőem és csakugyan erős abroncsokkal kell birnunk a fejünk körül, hogy mindezt kiállhassuk. Alig egy óra előtt azt hittem, hogy ebben az életben sohasem látom többé Tolát, ha csak nem mint a más ember feleségét. És most megyek hozzá megmondani neki, hogy az enyém lesz - és pedig azért megyek, mert először ő nyújtotta felém a kezét. Tegnap még ostoba bábnak neveztem, mialatt ott térdelt a szülői előtt és értünk könnyögött. A szívem tele volt megbánással, megihatottsággal és azzal az érzéssel, hogy nem vagyok hozzá méltó. Gondolatban megesküdtem, hogy minden egyes könyvéért, a mit tegnap ontott, gyöngédséggel, ragaszkodással és határtalan odaadással fizetek.

Másokat elvakít a szerelem; nekem nem volt arra szükségem, hogy bármi is elvakítson, mert Tola mellett a tettei bizonyítottak. Ő tette lehetővé ezt a csudát. Én hibáztam. Igaztalan voltam úgy hozzá, mint a szüleikhez. Ha azok volnának, akiknek én tartottam őket, nem lehetett volna rájuk hatni; sohasem emelkedtek volna e nem is emberi, de valósággal angyali egyszerűségre, amelylyel az apa hozzám jött és szólt: «Hibáztunk - ő a tied!» Nem akadályozták őt meg ebben sem a világi tekintetek, sem az önzés.

Eszembe jutottak a szavai: «Ki tudja milyen vádakkal illetél bennünket, de mi tele vagyunk jóakarattal, bár kissé elhamarkodottak.» Ez az őszintesége annál is inkább meggyötört, miután tényleg annyi váddal illettem őket tegnap. Se szó több, semmi csapongó frázis; egyetlen tréfás mosoly, ennyi volt az egész. Amikor most minderre gondoltam, nem bírtam erőt venni magamon, hanem megragadtam az apa kezét és tisztelettel megcsókoltam azt.

Megint mosolygott az ő jóságos, szelid mosolyával és szólt:

- Rég mondogattuk azt a feleségemmel, hogy ha vőnk lesz, az nagyon fog szeretni bennünket.

És úgy történt, ahogy ők óhajtották, mert még mielőtt a vőjük lettem volna, már is szerettem őket fiok gyánánt.

Nagyon gyorsan mentem, a papa évődni kezdett velem; lihegett, úgy tett, mintha nagyon fáradt lenne; azt mondta, hogy velem nem tud lépést tartani és a meleg miatt panaszkodott. És tényleg, tegnap óta már nem volt tél. Meleg szél fodrozta a városligetben a vizet és a levegő tele volt az újra ébredő tavasz lehelével. Végre ott voltunk a Tola lakása előtt. Az ablaknál felvillant valami, aztán elrejtőzött a szoba mélyébe. De nem voltam biztos benne, hogy az Tola-e? Amikor felfelé haladtunk a lépcsőn, újra szívdobogásom volt. Félttem az anyjától. Keresztül mentünk az ebédlőn és a szalonban megtaláltuk. Amikor beléptünk, sietve elénk jött, felém nyújtotta a kezét, amelyet hálásan és tiszteletteljesen megcsókoltam, mialatt hebegve mondtam:

- Mivel érdemeltem meg ezt...

- Bocsássa meg tegnapi lemondásunkat. Nem gondoltuk meg, hogy hivebb szeretetet Tola az egész világon sem lelhet...

- Ez igaz, nagyságos asszonyom, ez igaz! szoltam nagy buzgósággal.

- És miután mindenekelőtt a gyermekünk boldogságát tartjuk szem előtt, önnek adjuk őt és én csak annyit mondhatok: Az Isten adjon nektek szerencsét...

Amikor ezt mondta, megsimogatta a homlokomat, majd az ajtó felé fordult s kiáltott:

- Tola!

És az én édesem bejött, sápadtan, vörös szemekkel, összekuszált hajjal, magánkívül, meghatottan mint én. Hogy esett, hogy mindez nem került el a figyelmemet, nem tudnám megmondani. Csak azt tudom, hogy könyeket láttam a szemében, hogy remegett az ajka; láttam az örömet, mely keresztül tört a könyein és a zavara mögé rejtőző mosolyt.

Egy darabig ott állt keresztbe font karokkal, anélkül hogy tudná, mihez kezdjen. Az apa, akit jókedve úgy látszik, soha sem hagyott el, vállvonogatva szolt:

- Hm, mit tegyünk; ő nagyon önféjü, nem kellesz neki!

Tola futólag nézett rám, átfonta két karjával az apja nyakát és mintegy hirtelen fellobbanással szolt:

- Nem hiszem, apuskám, nem hiszem!

Ha követtem volna a szivem sugallatát, oda borultam volna eléje. De hiján a bátorságnak és mert fejemet teljesen elvesztettem, nem tettem. Csak annyi lélekjelenlétem maradt meg, hogy a lelkemben ismétlegessem: «Sirva ne fakadj, számár!» Megint a jó öreg segített rajtunk; kiszabadította magát Tola öleléséből és mialatt úgy tett, mintha haragudnék, oda toltta őt hozzám s szolt:

- Ha nem hiszed, amit mondok, menj csak hozzá!

Ugy éreztem, mintha a menny nyílnék meg előttem. Megragadtam leánykám kezét, szenvedélyesen az ajkamhoz szoritottam és sokáig nem eresztettem el. Azelőtt sokszor elképzeltem, hogy a kezét csókolom, de semmi képzelet sem mérheti fel a valót! A szerelmem mindez ideig olyan volt, mint a sötétbe zárt növény. Hirtelen kivitték a fényes napra és megengedték neki, hogy a szabad levegőn és a melegben felvirágozzék és ez az érzés még betetézte boldogságomat. Nyíltan, az egész világ előtt ihattam a jónak és az örömnak forrásából. Szeretni s a szerelmet elfojtani és szeretni azzal az érzéssel, hogy jogainkra lépünk; szeretni és birtokunkba venni szerelmünk tárgyát, ez két különböző dolog. Nem volt és nem is lehetett mindezt ideig erről fogalmam.

Miután a szülők ránk adták áldásokat, eltávoztak és szándékosan magunkra hagytak, hogy mindazt, ami a szivünkön volt, elmondhassuk egymásnak. De eleinte, ahelyett, hogy szoltam volna, csak elragadtatással néztem rá. Ahányszor ránéztem, mindig megváltozott az arczsine; elpirult, szája szögletében a féltékenység és szégyenkezés mosolya remegett, a szeme mintha ködbe lett volna burkolva, a fejét lehajtva, lesütötte néha a szemét és szavaimra látszott várni.

Leültünk végre egymás mellé az ablakhoz és megfogluk az egymás kezét. Mindeddig test nélkül való, elvont és inkább csak szeretett szellemet láttam benne; inkább drága név, egy csudált hang volt ő nekem, mint élő lény. De most, amikor karja megérintette az enyémet, amikor orcájának melegét éreztem, bizonyos csudálkozás fogott el, hogy csakugyan ő az. Hisz tudjuk ezt, de annyira mégsem érezzük, míg ott nem vagyunk a szeretett nő mellett. Most oly csudálkozással néztem az arcát, a száját, fülét, szemét, világos haját és a még világosabb szemöldökét, mintha ezelőtt még sohasem láttam volna. És mámorossá lettem tőle. Nő arcza még sohasem elégitette ki ennyire a női szépségről való álmomat, nem vonzott magához ily ellenállhatatlanul. És amikor arra gondoltam, hogy e sok gyönyörűség mind az

enyém lesz, hogy máris az enyém és legnagyobb kincsemet képezik, forogni kezdett velem a világ.

Végre megszólaltam. Lázasan mondtam el neki, mint szerettem már az első percztől fogva, másfél évvel ezelőtt, amikor először találkoztam vele Wieliczkában, sok idegen ember közt és ahol lenn a sóbányákban elájult és én a tóhoz siettem vizért. Másnap meglátogattam a szülőit és nagyon szerelmesen tértem onnan vissza. Mindezt, amit elmondtam, ő nagyon jól tudta. De élvezettel hallgatta, majd mosolyogva, majd pirulva, majd meg egész halk hangon kérdezősködve.

Még sokáig beszéltem és végül sokkal kevésbé ostobán, mint ahogy kezdtem. Elmondtam, mint lett egyedüli célom, egyetlen erősségem, milyen nagyon szerencsétlen voltam még tegnap, amikor azt kellett mondanom, hogy vége mindennek és el kellett veszítenem beléje vetett hitemet!

- Én is boldogtalan voltam, felelt ő. Tényleg, az első perczben még szólni sem birtam, de azután azon fáradoztam, hogy mindent jóvá tegyek.

Egy pillanatig mind a ketten hallgattunk. Bennem megint küzdött a félnétség a vágygyal, hogy a lábcskáját csókolhassam. Végre aztán az a szörnyen ügyetlen, ostoba gondolatom támadt, hogy megkérdézzem, szeret-e ő is egy kicsit.

Néhány perczig gondolkozott, hogy mit feleljen, de mert ezt nem tudta, felállt és kiment.

Kis idő múlva albummal a kezében jött vissza, leült velem szembe és egy rajzot mutatott, amelyben magamra ismertem.

- Emlékezetből rajzoltam ezt, szólt.

- Maga? kérdeztem.

- De van ott ám még más is, így szólt és ujját rátette a rajzlapra. Csak most láttam, hogy oldalt, a papiros szélén három apró betűcske van: *J. v. a.*

- Ez francziául van, szólt suttogva.

- Francziául?

Határtalan naivságomban még mindig nem sejtettem, mit jelent ez, amíg ő maga nem kezdte:

- *Je vous...*

Hirtelen a két kezébe rejtette az arcját és oly mélyen lehajtotta a fejét, hogy megláthattam nyakán az apró fürtöcskéket. Dobogó szívvvel ismételtam:

- Most már szabad, szabad...

Mosolyogva és sugárzó arczczal emelkedett fel:

- És kell is! szólt szemhunyorogva, egyben a lelkembe téve a jövő képét.

E pillanatban a reggelihez szólítottak bennünket. Megtudtam volna enni a késeket és villákat, anélkül, hogy ezt észre vettem volna.

* * *

Semmihez sem szokik az ember oly könnyen, mint a boldogsághoz. Mindabban, ami történt, a csudák sorát láttam és két nappal később a világ legtermészetesebb dolgának tartottam, hogy Tola a menyasszonyom. Hittem, hogy ennek így kell lennie és ehhez jussom van, mert senki sem szerette őt úgy, mint én.

* * *

A városban végre köztudomássá lett, hogy vőlegény vagyok és sorra következtek a kollegák üdvözlései. Tolával és a szülőkkel kocsikáztunk a környéken, ahol nagyon sokan láttak bennünket. Nagyon jól emlékszem ezekre a sétakocsizásokra. Tola olyan volt, mint egy tündérlenség, mert áttetsző arczbőre még finomabban vált ki a sötét prémből. Mindenki utánunk fordult és csudálták őt, néhány ismerősöm még meg is állt.

A vámon keresztül, egész sor apró házikó mellett elhaladva, végre kijutottunk a szabadba. A mezőkön, a partok közt, csillogott a víz, amelyben hosszú csikokban visszatükröződött a fény. A réteket elöntötte a víz, a fák lombtalanok voltak, de már érezhető volt a tavasz illata. Végre beállt az alkonyat, amelylyel nagy béke borult a világ fölé. Bennünket is megkapott a béke érzete. A megelőző napok megrázó benyomásai után, nagy és édes megnyugvás fogott el. Előttem volt Tola édes arcza, a melyet pirosra festett a szél és nyugodt komolysággal nézett bele az esthomály csendjébe.

Mindaketten hallgattunk, csak időnkint mosolyogtunk egymásra. Most éreztem életemben először, milyen a zavartalan boldogság. Miután még nagyon fiatal voltam és keveset tapasztaltam, bizonyára nem terhelte valami súlyos bűn a lelkemet, de hát mint minden férfi, én sem voltam egy csomó hibától ment. De ebben a pillanatban minden lehullt rólam. Nem éreztem keserűséget, haragot az emberek iránt; kész voltam mindenkinek megbocsájtani, mindenkit támogatni, egyszerűen: teljesen megváltozottan éreztem magam, mintha a szerelem, megfosztva lelkemtől, egy angyalét helyezte volna belém.

És mindez azért, mert megengedték, hogy szeressek és nekem adták a drága lényt, mely itt ült velem szemben. De még ennél is több; ebben a kocsiiban négy olyan ember ült, kik egy ugyanazon okból nem csak kimondhatatlanul boldogok, de egyben erkölcsileg jobbak is voltak, mint ezelőtt. Mind leráztuk magunkról a régebbi keserűséggel és gonddal együtt, e világnak minden kicsinyességét; a bűnös becsvágyat, alacsony tekinteteket, mindazt, ami az életet lealacsonyítja, keserűvé és álnokká teszi. Alig nyitották meg Tola szülői az áldott vendég előtt ajtóikat, amikor már mélysegebb, tágabb és magaszosabb lett az életünk.

Ezért nem tudtam a lelkem mélyén megérteni, az emberek miért lökik el magoktól oly gyakran az életnek ez egyetlen és legnagyobb boldogságát.

És még gyakrabban elrontják önmagok. Azt mondtam magamban: Ki ne ismerné a hétköznapi bölcsességeket, amelyek hamis pénz módjára vannak forgalomban az emberek közt; hogy ugyanis a szerelem vénül, hervad, mulik, eltűnik és utóbb már csak a megszokás az egyetlen kötelék férfi és nő között. Be tudom bizonyítani, hogy ez a szabály kizárólag ostoba vagy alantas lényekre illik. Vannak hivatott lelkek, amelyek kivonhatják magokat alóla; magam is leltem az életben ilyeneket és ezekhez akarok és fogok tartozni. Ha ez a láng így boldogít most, első kötelességem, a legegyszerűbb önzésből kifolyólag, hogy ne engedjem kialudni, ne engedjem a jövőben sem megkisebbedni. Kihivom hát ezt a jövőt, benne megvan a tanulság, bennem a szerelem és jóakarát. Tolával élni és megszűnni őt szeretni? - Majd meglátjuk!

Hirtelen leküzdhetetlen vágy kapott meg, hogy ezt az életet minél előbb megkezdhessük. Tudtam, hogy a szokásnak ez ellenére van; hogy egy fiatal párt sok hét, sőt hónappal az eljegyzés után esketnek meg. De én számoltam azzal, hogy rendkívül elnéző emberekkel van dolgom. Különben is meg voltam győződve róla, hogy Tola segítségemre lesz és elhatároztam, hogy őt is beleavatom ebbe.

Amikor ismét otthon voltunk és egyedül, megvallottam neki szándékomat. Örömmel hallgattott meg. Láttam, hogy nemcsak magában a terv, hanem a tanácskozás is, mely két szerelmes összeesküvésének a látszatával birt, valósággal elragadtatta őt. Néha olyan volt az arcza, mint a gyermeké, akinek valami pompás mulatságot ígérnek és nem tudott annyira erőt venni magán, hogy körül ne táncoljon a szobában. De ezen az estén nem szóltunk erről, ahelyett a

teánál a reményeimről, a jövőmről beszéltem s az utakról, amelyek feltáruznak előttem. A szülők olyan arczkifejezéssel néztek rám, mintha mindez már beteljesedett volna. Ha feltehettem volna rólok, hogy e galambszerűen szelid emberek számításból tesznek valamit, el kellett volna ismernem azt is, hogy ez lenne a legjobb diplomácia, mert amikor bizalmokat és hitőket láttam, azt mondtam magamban: Nektek nem fogok csalódást szerezni, még ha a fejembe kerülne is az.

Későn távoztam. Tola kikisért és még az előszobában is ismételte:

- Jól van, jól! Minek a habozás? Ezt nem szeretem. Nagyon jól van. Jó éjt! Csak a mamától félek, mert a mama a kelengye miatt fog nehézséget okozni.

Tényleg nem igen értettem, tulajdonképpen mire való a kelengye, miután a fiatal hölgyeknek leánykorukban is van bizonyos készletök ruhaneműekben. Másrészt meg minden ilyen szó, mint például a kelengye, vég nélkül boldoggá tett, miután azt igazolták, hogy nem álmodom, hanem igazán feleségül veszem Tolát.

Utamban hazafelé mindegyre ismételtem: «Kelengye, kelengye!» Nem akartam belátni, mint okozhatna ez komoly nehézségeket. Lelki szememmel egész tömeg világos, tarka, sötét ruháskát láttam és mindenikbe külön-külön szerelmes voltam. Eszembe jutott, hogy Tola fogadtatására nekem is kissé szebben kell berendezkednem. Ez a gondolat újabb gyönyört szerzett. Pénzem ugyan nem igen volt, mégis elhatároztam, hogy lehetőleg hamar elrendezek mindent. Éjjel nem birtam elaludni, tele volt a fejem ruhákkal, szekrényekkel, asztalokkal, székekkel stb. Azelőtt a bánat nem hagyott aludni, most a boldogság.

* * *

Másnap elmentem az asztalozhoz. Mindjárt megértette, hogy mit akarok. Mutatott különféle butodarabokat, a melyeknek láttára megvalósulva láttam Tolával való jövőm életemet. Mindezt már előbb is tudtam, de a szívem mégis dobogott. Az asztalos azt tanácsolta, hogy festessem a falakat, mert a kárpitnak sokáig kell száradnia. Ez a derék ember megígérte, hogy csekély díjazásért ellátja a dolgokat.

Innen két kollégámhoz mentem, akik jó barátaim voltak, hogy megkérjem őket a vőfélységre. Családomnak egyetlen tagja sem élt már. Barátaim szerencsekívánatai és ölelései más egyéb eseményekkel elvegyültek agyamban, a miből valóságos zürzavar támadt.

Tolát a szalonban leltem. Alig hogy a kezét megcsókoltam, lábujjhegyre ágaskodva a fülembé sugta:

- Beleegyeztek!

Eltűnt hát boldogságomnak utolsó árnya is. Tolából az öröm érzése valóságos fénysugárként áradt ki. Karöltve jártunk fel s alá a szobában. Elbeszélte nekem, hogy történt minden.

- A mama eleinte azt mondta, hogy lehetetlen. Majd: «Nem is sejted, milyen illetlenség az, ha egy fiatal leány sürgeti a lakodalmat...» Azt feleltem neki, hogy mindketten egyformán sürgetjük. A mama mindannyiszor a szoba tetőzetére emelte a tekintetét, a vállát vonogatta és a papa nevetve vont magához, megcsókolta a homlokomat, még a kezemet is, de a mama szólt: «Mindig tulságosan elnéző voltál evvel a lánynyal, pedig hát a világgal is csak kell törődni.»

- A papa felelt: «Ej, mit bánom én a világot! Az nem ad nekik boldogságot, hanem nekik magoknak kell azt megszerezniök; mi ugyanis mindig ellenére tettünk a világnak, legyen hát végig így. Most bőjt van - de az ünnepek után Isten nevében összeházásodhatnak, a kelengye elkészülhet azután is.»

- A mama engedett, hiszen ugyanis mindig az történt, amit a papa akart. Maga is biztosan ilyen lesz! Ugy ölelgettem aztán anyámat, hogy szólni sem tudott. Csak aztán ismételte: «Mindig bolond!» de végre aztán elértem, amit akartam. Meg van elégedve?

Nagyon szerelmes voltam, vagy oly félnék, hogy eddig még sohasem mertem megölelni. Most végre meg akartam tenni, de kisiklott könnyedén és szólt:

- Olyan kellemes így karonfogva sétálni - jó gyermekekhez illően.

És tovább sétáltunk fel és alá. Azt mondtam neki, hogy már lakásról is gondoskodtam és festetem a falakat is, de nem olajjal, mert az nagyon drága, hanem más színnel, mely az olajhoz hasonlít és megvan az az előnye, hogy hamar szárad. Tola ismételte: «Hamar szárad», s anélkül, hogy tudtuk volna miért, mind a ketten neveltünk, bizonyára azért, mert az örömünk csak így módon törhetett ki belőlünk.

Elhatároztuk, hogy a kicsi szalont pirosra festjük, mert ha közönséges is ez a szín, a képek szebbeknek látszanak a vörös alapon. Az ebédlőt világos-zöld cseréppel rakatjuk ki, hogy olyan legyen mint a fayence; a többiekre nézve nem határozhattunk, mert a Tola cipője feloldódott és a szomszédaszobába futott, hogy megkösse.

Kis idő múlva a papával jött vissza, aki szelesnek és tatárnak nevezett, de egyben megígérte, hogy a lakodalmat husvét után való kedden megtartjuk.

* * *

Az első napokban csupa meghatottság volt a szerelmünk és szünetlenül könnyekkel telt meg a szemünk; azután mosolygóra változott, mint tavasszal a virág. Egész napokon át nem tettünk egyebet, csak kacagtunk.

Miután ebben az esztendőben későre esett a husvét, a világ kitavaszkodott. A fák teljes virágokban voltak. A nagyhét előtt Tolával s a szülők kíséretében megtettük a köteles látogatásokat. Mindenütt kíváncsian néztek rám, úgy hogy szinte kiállhatatlanná lett a dolog. Néhány idősebb hölgy a lorgnonját is elővette, hogy jobban lásson. De hát ezeknek a látogatásoknak meg kellett lenniök. Tola frissen és jókedvűen mint a madár, százszorosan megjutalmazott értök.

Magam ügyeltem a szobák festésére. Hála a jó időnek, hamar száradt minden. A hálószobát rózsaszínűre festtettem.

Minden nappal jobban szerettem Tolát. Most biztos voltam benne, hogy ha megváltozik is, sőt talán meg is csunyulna, én azt mondanám magamban: Szerencsétlenség ért; de még sem szünném meg őt szeretni. Ebben az állapotban a férfi annyira átengedi magát a szeretett nőnek, hogy már azt sem tudja, hol szünik meg a saját énje.

Sokszor úgy játszottunk, mint a gyermekek, máskor meg ingerkedtünk. Ha délelőtt eljöttem és egyedül találtam, körülnéztem a szobában, mintha nem látnám, kerestem és szóltam: «Nincs itt a szobában senki, aki szerelmes?» - és ő is keresett-kutatott a sarkokban, megrázta szőke fejecskéjét és felelt: «Ugy látszik, nincs.» - «És ez a kisasszony?» - «Ő talán egy iczi-piczit.» Majd hozzátette halkán: «Nem, talán nagyon.»

Szerelmembe új érzés vegyült. Nemcsak hogy szerelmes voltam Tolába, de szerettem is. Egyáltalán nem tudtam nélkülözni a társaságát. Órákat tudtam eltölteni vele semmis dolgokról beszélgetve. Beszéltünk néha komolyan is a jövőnkéről, bárha kerültem is minden okoskodást a házasságról, hogy milyennek kell annak lennie. Elgondoltam: minek foglaljam merev formákba azt, aminek magától kell fakadnia a szerelemből? Nem kell előadást tartani a virágnak arról, hogyan nyiljék.

* * *

A nagypéntek csendben és komoran telt el. Künn köd volt és finom eső szitált. Tolával és a szülőkkel elmentem a templomba és mindenki adott annyi alamizsnát, amennyit adhatott. Tola a sötét ruhájában boldogan, de nyugodtan és komolyan oly szép volt, mint eddig még soha. A templom félhomályában vagy a gyertyák fényénél szinte angyali volt az arcza. Azon a napon könnyű hülésre tett szert és én bejártam a boltokat, hogy ó-malagabort vegyek neki, melyet valaki ajánlott.

Az ünnepeket Toláéknál töltöttem. Miután a családomból senki sem élt, most éreztem először, mit tesz az oly lényekkel birni, kik drágák nekünk és a kiknek mi is drágák vagyunk. Ünnepe másodnapján beköszöntött a teljes tavasz.

A magam lakásával meglehetősen rendben voltam még az ünnepek előtt. A kicsi kert zöldelni kezdett, a vén cseresznyefák kivirágoztak.

Épp így megjelent még az ünnepek előtt tudori értekezésem a neuplatonikusokról. Tola belefogott, hogy elolvassa; szegényke pislogott a szemével, forgatta a fejcskáját, de már kötelességérzetből is olvasott.

* * *

És most emlékek tolulnak az agyamba, - nem, inkább képek, - esketőnk, zavarosan, rendetlenül, tele egyes benyomásokkal, kissé lázasan. Mindenütt látok sok virágot; a lépcsőkön és a szobákban. Az egész házban futkosnak ide s oda. Vendégek jönnek, sok idegen, de kevés ismerős arcz. A szalonban Tolát látom - fehér ruhában és fehér fátyollal letakarva, - szép, mint egy álomkép, de bizonyos tekintetben egészen más, ünnepélyesebb, mintha nem volna hozzám oly közel. Megmaradt bennem a sietség és a nyugtalanság érzete. Mindaz, ami a templomba menet után történt, csak zavaros képekben van meg bennem: a templom, az oltár, az oltár gyertyái, két oldalt a hölgyek világos öltözékei, kíváncsi tekintetek, a tolongás. Ott térdeltem Tola mellett az oltárnál, kezét nyujtottunk egymásnak szinte köszöntéskép, és aztán megszólaltunk oly hangon, mely idegennek tetszett nekünk: «Elveszlek...» stb. Még most is hallom az orgonát, az éneket, mely szökőkuthoz hasonlóan hangzott fel az oratoriumban: «*Veni creator!*»... Hogy jöttünk el a templomból, arra már nem igen emlékszem és a lakodalomból csak a szülők áldása és a lakoma emléke maradt meg bennem. Tola mellettem ült és emlékszem, hogy kezével mindig megérintette a két orcáját, mely nagyon égett. A virágbokrétaikon keresztül sok arczot láttam, amelyeket ma már nem igen ismernék fel. Az egészségünkre ittak pohárcsengéssel és nagy zajjal. Éjfél felé haza vittem a hitvesemet.

Örökké emlékezni fogok rá, mint pihent ez utunkon haza felé a feje a karomon és mint lebegett ibolyától illatos fátyola.

* * *

Másnap reggel teával vártam rá az ebédlőben. Felöltözött s a másik ajtón keresztül ment le a kertbe, mert az ablakon keresztül megláttam őt a nyíló cseresznyefák alatt. Utána siettem, de elfordult és egy fatörzs mögé rejtette a fejét, mintha el akarna bujni előlem.

Tréfának vettem, halkan odaléptem hozzá, átfogtam derekát és szóltam:

- Jó reggelt! Ki rejtőzik itt el az ura elől? Mit csinálsz itt?

Ekkor észrevettem, hogy igazán elpirult, elkerülte a tekintetemet és komolyan elfordult tőlem.

- Mi bajod, Tola? kérdém.

- Én.... én nézem, hogy rázza le a szél a virágokat a cseresznyefákról.

- Hadd rázza, vigye, csak te maradj meg nekem! feleltem.

És a magaméhoz simítottam az arcját, de ő lehunyta szemekkel sugta:

- Ne nézz rám, menj....

De egyúttal szenvedélyesen felém nyújtotta az ajkát, a melyhez hozzá tapadt az enyém.

A szél fehér virágot szórt ránk.

* * *

Amikor fölbredtem, a szobám üres falait láttam. Típusom volt, még pedig a súlyosabb fajtából való. Két hétig eszméletlenül feküdtem lázas betegségben. De néha az ilyen betegség is Isten áldása.

Amikor jobban lettem, megtudtam, hogy Antonia kisasszony Velenczébe utazott a szüleivel.

De én, elhagyottan mint azelőtt, egy talán különösnek tetsző vallomással végzek. Lázálmainban ugyanis oly végtelenül boldog voltam, bárha csak azért kezdtem is írni, hogy el ne felejtsem az életnek ezt az ironiáját és minden keserűség nélkül zárhassam ezt az emlékemet előbbi hitembe, hogy a boldogságnak minden forrása közül a legtisztább és legigazabb az, amelyből lázas betegségemben ittam.

Az oly élet, amelyet az igaz szerelem még álmában sem keres meg - az olyan élet még sokkal rosszabb.

TÉVEDÉSEK VIGJÁTÉKA.

Mariposában egy alkalommal egy bizonyos helyen petroleumforrásokra bukkantak. A nagy nyereség, a melyre hasonló vállalatok által Nevada és az Unio más államai szert tettek, arra birtak néhány tőkepénzest, hogy szövetkezetet alapítsanak az ujonnan felfedezett források kiaknázására. Hoztak ide gépeket, szivattyukat, létrákat, nagy és kis hordókat; munkásházakat építettek; a helyet a «Struck Oil» névre keresztelték, és rövid idő múlva a kietlen és lakatlan vidéken néhány házzal bíró telep létesült, amelyekben néhány száz munkás lakott.

Két évvel később Struck Oilból már «Struck Oil City» lett és ezt a nevet meg is érdemelte. Lakott benne: egy cipész, egy szabó, egy ács, egy kovács, egy mészáros, egy francia orvos, ki odaát hazájában csak borbély volt ugyan, de nagyon tudós és ártalmatlan ember volt, ami nagyon sokat jelent, ha amerikai orvosról van szó.

Mint ahogy ez kicsiny városkákban lenni szokott, az orvosnak egyben gyógyszertára, meg postahivatala is volt, így hát háromszoros praksist gyakorolt. Patikárusi minőségében éppen olyan ártalmatlan volt, mert a gyógyszertárában csak kétféle gyógyszer tartott: czukorszirupot és leroát. A szelid és csendes aggastyán mindig azt szokta mondani betegeinek:

- Az én orvosságomtól nem kell tartanotok. Az a szokásom, hogy ha orvosságot adok a betegeknek, abból mindjárt magam is szedek; arra gondolok ugyanis, hogy ha nem árt nekem, az egészségesnek, nem árthat a betegnek sem.

- Helyesen! felelték a megnyugtató polgárok, akik nyilván nem gondoltak arra, hogy nem elég, ha az orvos nem árt a betegeknek, de talán használnia is kellene nekik.

Dasonville ur - így hívták az orvost - különösen a leroa csudás gyógyerejében bizott. Egyik-másik gyülekezeten gyakran megemelte a kalapját és a közönséghez fordulva szólt:

- Hölgyeim és uraim! Győződjenek meg magok, mire képes a leroa. Hetven éves vagyok: negyven év óta mindennap szedek leroát és ime nézzék, egyetlen ősz hajszálam sincs.

A hölgyek és urak könnyen meggyőződhetek róla, hogy a doktornak ugyan egyetlen ősz, de másféle hajszála sincs, mert a koponyája olyan kopasz volt, mint egy lámpaernyő. De mert az ilyen megjegyzés Struck Oil City legöregebb polgárjáról éppenséggel sem járulhatott volna hozzá a város tekintélyének növeléséhez, nem is kockáztatták meg.

Ezalatt Struck Oil City szünetlenül emelkedett. Két év multával már szárnyvasut vitt oda és a város két választható hivatalnokot kapott. A városban nagyon kedvelt orvost, ki az intelligenciát képviselte, bírónak tették meg: a cipész, egy lengyel zsidó, kit mr. Devisnek hívtak, sherif, vagyis a rendőrség feje lett, mely rendőrséget a sherif és más senki sem képezte. Iskolát is építettek, a melynek vezetésére egy őskori, örökké vértolulásban szenvedő vén lányt hívtak meg «*School Ma'am*»-nak. Végül aztán megnyílt az első szálloda is, melynek az «*United States Hotel*» hangzatos czimet adták.

A «*business*» is szemlátomást emelkedett. A petroleum kivitele jelentékeny hasznot hajtott. Mr. Devis fényes ablakos kirakatot csináltatott a boltja elé, mely kirakat hasonlított ahhoz, aminő San-Franciscóban a cipészboltokat díszíti. A legközelebbi gyűlésen a polgárok nyilvánosan szavaztak köszönetet neki, a város ez új díszéért. Mr. Devis a nagy polgár szerénységével felelt: «*Thank you! thank you!*»

A hol sherif is van, bíró is van, van ott viszály is. Ez természetesen megköveteli az írószereket és papirost is, így alakult a Cujotes-Street sarkán egy «*stationery*», vagyis egy papirkereskedés, a melyben politikai hírlapokat és torzképeket is árultak. Ez utóbbiak Grant kapitányt mutatták egy fiu alakjában, aki tehenet fej; a tehen természetesen az Egyesült Államok

symboluma volt. A sherif éppenséggel sem érezte magát arra kötelezve, hogy megtiltsa e metszetek elárusítását, miután az nem tartozik a rendőrség hatáskörébe.

Ám még ez sem volt minden. Amerikai város nem lehet hirlap nélkül; egy év múlva már hetilapot csináltak, melynek «*Saturday Weekly Review*» volt a címe. A lapnak annyi előfizetője volt, mint ahány lakósa a városnak. A szerkesztő egyben kiadó is volt, nyomdász, kiadóhivatali főnök és lapkihordó. Ez utóbb említett teendője volt a legkönnyebb, mert teheneket is tartott és úgy is ki kellett hordania minden reggel a tejet. Ez persze nem akadályozta meg abban, hogy minden héten a következő mondattal ne kezdje meg a vezércikket: «Ha az Egyesült Államok alávaló elnöke megkövette volna tanácsunkat, a melyet mult vezérczikkünkben adtunk neki» stb.

Az áldott Oil City semminek sem volt hát a híján. Miután a bányákban dolgozó bányászok, ellentétben az aranybányákban foglalkozó kartársaikkal, nem voltak sem erőszakosak, sem durvák, általában nagy nyugalom uralkodott a városkában, a lakosság nem verekedett soha és a lynchet csak névleg ismerték. Az élet nyugodtan folyt és egyik nap hasonlított a másikhoz, mint két vízcsepp egymáshoz. Reggel a polgárok a «business»-ök után jártak és este, amerikai szokás szerint, az utcán égették el a szemetet; ha nem volt gyűlés, mindenki azzal a megnyugtató érzéssel feküdt le, hogy holnap megint az utcán fogják elégetni a szemetet.

A sherifet egyetlen gond fosztotta meg éjszakai nyugalmától; képtelen volt ugyanis polgártársait attól a rossz szokásuktól eltéríteni, hogy este ne lövöldözzenek a vadludak után, amelyek hosszú sorokban röptek el Struck Oil City fölött. A város törvényei tiltják az utcán való lövöldözést.

Ha ez legalább valamely kicsiny városkában történnék, szólta a sherif, akkor még megjárna; de az olyan városban, mint a milyen Struck Oil City, az örökös durroztatás igazán nem szép!

A polgárok hallgattak, a fejüket csóválták és feleltek «*O yes!*» De amikor este az aranyos mennyboltozaton megjelentek a hosszú fehér és szürke sorok, mindenki a puskájához kapott és a lövöldözés csak annál buzgóbban hangzott.

Mr. Devis persze a bíró elé hurcolhatott volna minden bűnöst és a bíró pénzbüntetésre ítélhette volna azt, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a csendháborító betegség esetén a bírónak voltak a betegek és ha nem volt czipőjük, a sherifnek voltak a vevői. Mivel pedig egyik kéz a másikat mossa, egyik kéz nem árthat hát a másiknak.

Struck Oil Cityben oly béke volt tehát, mint a mennyországban. De nemsokára vége szakadt e szép napoknak.

Az egyetlen *grocer* halálos gyűlölséget táplált az egyetlen *grocernő* ellen és az egyetlen *grocernő* épp így gyűlölte az egyetlen *grocert*.

Meg kell magyaráznunk, mit jelent Amerikában a «*grocery*». Oly kereskedés ez, melyben mindenféle kapható.

Árulnak benne lisztet, kalapot, szivart, seprüt, továbbá gombot, rizskását, szardiniát, inget, szalonnát, vetőmagvat, blust, nadrágot, lámpaüveget, fejszét, kétszersültet, tányért, papirgallért, szárított halat, egyszóval mindent, amire az embernek szüksége van.

Eleinte Struck Oil Cityben csak egy ilyen «*grocery*» volt, amely egy Kasche János nevű németé volt. Közömbös, harminczöt éves porosz ember volt ez; mindig ingujjban járt és a pipáját soh' sem vette ki a szájából. Angolul csak annyit tudott, amennyire szüksége volt a boltban, egyetlen szóval sem többet; a boltja pompásan jövedelmezett és a városban általános volt a vélemény, hogy a ... *grocer* «megéri» a maga néhány ezer forintját.

Időközben megnyílt egy másik «*grocery*» is. A két vetélytárs közt kitört tehát a háború, mely azzal kezdődött, hogy az új «*grocery*» tulajdonosnője, egy német, Neumann Laura nevű hölgy, ki angolnak szeretett volna látszani, és ezért szerette, ha Niumennek nevezték, az ismerkedési lunchön kalácsoskal kínálta meg vendégeit, amelyben ezek szóda- és timsóizt fedeztek fel. Neumann kisasszony ezzel ártott volna magának a nyilvánosság előtt, ha be nem bizonyította volna, hogy amikor a kalácsot sütötte, a saját lisztje még nem volt kicsomagolva és így Kasche urtól hozatott. Megegyeztek tehát abban, hogy Kasche János, közönséges kenyérrigységből, mindjárt kezdetben ártani akart versenytársának.

Különben előre látható volt, hogy a két kereskedés versengeni fog egymással, de azt nem sejtette senki, hogy ez a versengés halálos gyűlöséggé fajul. Ez a gyűlölet oly fokra emelkedett, hogy János csak akkor égette el a szemetét, ha a szél egyenesen az ellensége boltjába hajtotta a füstöt; Laura kisasszony csak «Dutsman»-nek nevezte ezért Jánost, amit ez viszont kihívásnak vett földije szájából.

Eleinte a szomszédok nevettek rajtuk, különösen, hogy egyikük sem értett angolul. Később ám a folytonos érintkezés következtében két párt alakult a lakosság körében a János- és a Neumann-párt, mely ferde szemmel kezdte egymást nézni. Ez aztán Struck Oil City nyugalomát és boldogságát veszélyeztette, amiből kellemetlen zavarok támadhattak.

Mr. Devis, ki messzire látó politikus volt, már csirájában akarta elfojtani a bajt és elhatározta, hogy kibékíti az ellenfeleket. Néha kiállt az utcza közepére s a saját nyelvökön szólott hozzájuk:

- Ugyan már, mire való ez a veszekedés, kedveseim! Nem egy cipésznél vásároljátok-e cipőtöket? Én oly cipőtök árulok, hogy San-Franciscóban sem kaptok jobbat!

- Hiábavaló dolog cipőről beszélni annak, aki nemsokára meztláb jár majd! szakította félbe Neumann kisasszony mérgesen.

- Én nem a lábommal szerzem meg magamnak a hitelt! felelt János közömbösen.

Tudnunk kell, hogy Neumann kisasszonynak nagyon szép lába volt, s az ilyen célzatos megjegyzés halálos gyűlölettel tölthette meg a szívet.

A két párt már előhozakodott a gyűléseken Kasche János és Neumann kisasszony ügyével, de mert Amerikában senki sem lelhet igazságot aki nővel folytat viszályt, a többség Neumann kisasszony mellett foglalt állást.

János nemsokára azt észlelte, hogy a boltja alig hajt valamilyen hasznot.

De Neumann kisasszonynak sem volt virágzó az üzlete, mert az asszonyok mind Kasche mellé szegődtek; azt vették ugyanis észre, hogy a férjeik nagyon is gyakran eljárógnak a szép német leány boltjába és mindannyiszor tulságosan sokáig időznek ott.

Ha a két vetélytársnak éppen nem volt vevője, kiálltak a boltok elé és szemben egymással gyűlöletes pillantásokat löveltek egymás felé. Neumann kisasszony ilyenkor az «Oh, du lieber Augustin» dallamára egyre dudolgatta:

«Dutsman, dutsman, du-dutsman, dutsman-man!»

János nézte a kisasszony lábát, aztán az alakját, majd az arcát és ezalatt úgy fntorgatta az orrát, mintha egy hónap előtt leölt állatot látna; végül pokoli kaczajra fakadt és elkiáltotta magát: «*By God!*»

Ebben a közömbös emberben oly mérveket öltött a gyűlölet, hogy ha korán reggel az ajtaja elé ment és nem látta szemben gyűlöletes ellenfelét, nyugtalanul járt fel s alá, mintha valami baja lenne.

Már régen tettelegességre került volna köztök a dolog, ha János nem tudta volna biztosan, hogy a bíróság előtt mindig ő huzná a rövidebbet, annál is inkább, hogy Neumann kisasszony a maga részére nyerte meg a «*Saturday Weekly Review*» szerkesztőjét. Erről János akkor győződött meg, amikor egy alkalommal azt a hirt terjesztette ellenségéről, hogy a formái nem valódiak. Ez még valószínű is volt, miután Amerikában ez általános szokás.

Ám a «*Saturday Weekly Review*» legközelebbi számában haragos cikk jelent meg, mely általánosságban támadta a «Dutsmant» rágalmazásaiért és azzal az állítással végződött, hogy megbízható forrás szerint, egy bizonyos ladynak a formái valódiak.

Ezóta János csak fekete kávé ivott, miután nem akart a szerkesztőnél több tejet vásárolni, helyette Neumann kisasszony két adagot vett. Ezenkívül oly ruhát varratott magának, amelynek derékszabása mindenkit kellőképpen meggyőzhetett arról, hogy János ur nem egyéb nyomorult rágalmazónál.

János valósággal tehetetlen volt az asszonyi fondorlatokkal szemben. Időközben pedig az ellenfele minden reggel az ajtaja elé állt és onnan gunyolódott.

- Mit tegyek vele? gondolta János magában. Van mérgezett buzám az egerek ellen, ezzel megmérgezhetném a tyukjait, de ezt nem tehetem; ebből komoly kára volna és az eljárás tisztességtelen lenne. De - megvan!....

És Neumann kisasszony az este legnagyobb csudálkozására látta, mint hoz János egész csomó vadon nőtt napraforgót és két sorban odaállítja pinczéjének rácsos ablaka elé.

- Kíváncsi vagyok, mit akar ezzel, gondolta magában a kisasszony. Bizonyosan ellenem eszelt ki valamit.

Ezalatt besötétedett. János úgy rakta le a virágokat, hogy a két sor közt keskeny ut vitt az ablakhoz. Majd egy nagy, vászonba burkolt tárgyat hozott, hátat fordított a kisasszonynak, a titokzatos tárgyat, amelyről a takarót levette, a napraforgók alá állította, majd a falhoz ment és felirt rá valamit.

Neumann kisasszonyt majd megölte a kíváncsiság.

- Bizonyosan rólam ir valamit! gondolta magában. Ám ha mindenki alszik, odamegyek és még ha meghalok is, elolvasom mi van odairva.

Munkájának végeztével János eltűnt az első emeleten és nemsokára a lámpa is kialudt.

Neumann kisasszony nem birt már magával; sietve magára kapta a pongyoláját, mezitelen lábcskáját papucsba bujtatta és keresztül tipegett az uton. Amikor a napraforgókhoz ért, egyenesen a rácsos ablakhoz sietett, hogy a feliratot elolvassa. Hirtelen kidagadt a szeme, idegesen hátravetette felső testét és fájdalmas «Jaj, jaj!» kiáltás tört ki belőle, majd utána: «Segítség, segítség!»

A felső ablak megnyílt.

- Mi baj van? hangzott Kasche ur közömbös szava. Mi a baj?

- Átkozott dutsmant! kiáltotta a leány. Megöltél, tönkre tettél! Holnap már lógni fogsz! Segítség, segítség!

- Mindjárt jövök, felelt János nyugodtan.

Nemsokára lejött égő gyertyával a kezében. Ránézett Neumann kisasszonyra, aki úgy állt ott, mintha odaszögezték volna, majd csipőre tette a kezét és gonosz kacajra fakadt.

- Mit látok? Neumann kisasszony? Ha, ha, ha! Jó estét, kisasszony! Ha, ha, ha! Csapdát állítottam a görényeknek és leányt fogtam! De minek is szaglász az én pinczém körül?

Tisztán, olvashatóan odairtam a falra a figyelmeztetést, hogy ne jöjjenek nagyon közel a falhoz. Most aztán kiabálhat, amennyit csak akar. Lássa mindenki, hogy este eljárógat a pinczémhez kémkedni. Én Istenem csak kiabáljon, de reggelig itt marad. Jó éjt, kisasszony, jó éjt!

A fogoly leány helyzete kétségbeejtő volt. Kiabáljon? Akkor összefut mindenki és örökre kompromittálva van. Itt álljon egész éjjel és reggelre meglássák? Időközben már kezdett a lába fájni és a feje keringeni mint a malomkerék; a csillagok összefolytak, a hold a János gonosz arczával nézett rá és ő - elájult.

- Nagy Isten! szólt János ur magában. Ha meghal, meghallgattatás nélkül meglincselnek.

Az égnek állt a hajaszála a réműlettől.

Nem tudott mit tenni, hamarosan megkeritette a kulcsot és felnyitotta a csapdát; de ez nem ment könnyen, mert a kisasszony pongyolája kissé utban volt; fel kellett kissé azt emelni, és... a halálos gyűlöletnek ellenére, amelyet a lelkében táplált, János nem tudott erőt venni magán és egyetlen pillantást vetett ellenségének csudaszép, márványszerű lábacskaájára, amelyre a holdfény vöröses fényt vetett.

A néző könnyen hihette volna, hogy e gyűlöletbe most némi szánalom vegyül. János hamarosan felnyitotta a vasat és miután a kisasszony még mindig nem mozdult meg, felkapta a karjába és sietve átvitte a lakásába. Utközben megint olyan szánalomfélét érzett. Majd visszatért, de egész éjjel nem tudott aludni.

Másnap reggel Neumann kisasszony nem jelent meg a «grocery»-je ajtajában, hogy az ő «dutsman, dutsman»-jét énekelje. Talán szégyelte magát, talán boszút forralt.

Tényleg kisült, hogy csakugyan boszun töri az eszét. Még aznap este a *Saturday Weekly Review* szerkesztője ökölharcra hívta ki János urat és mindjárt a kezdetén a szemébe csapott. Ám a német is olyan véresre verte, hogy a szerkesztő rövid, hiábavaló ellentállás után, teljes hosszában elterült a földön és kiáltott: «*Enough, enough!*»

Érthetetlen módon nemsokára az egész város értesült Neumann kisasszony éjjeli kalandjáról, de nem János volt az áru. A szerkesztővel folytatott küzdelme után a szivéből eltűnt a szánalom az ellensége iránt és csak a gyűlölet maradt meg benne.

János sejtette, hogy nemsokára valamely csapás éri majd az ellenséges oldalról és nem is kellett sokáig várnia.

A «grocery»-tulajdonosok a boltjuk elé hirdetést szoktak aggatni, mely «*Notice*» czimmel az árúkat és azok árát szokta jelezni. Tudnivaló továbbá az is, hogy az ilyen kereskedések jeget is szállítanak a korcsmák részére, mely nélkül egyetlen amerikai sem iszsa meg a «*whisky*»-jét vagy sörét.

Egy nap János azon veszi magát észre, hogy senki sem vásárol nála jeget. A nagy jégdarabok, melyeket vasuton hoztak, a pinczében heverték és lassan-lassan elolvadoztak; a kár néhány dollárt tett ki. Mi lehet az? János azt is látta, hogy még az ő pártjabeliek is Neumann kisasszonynál vásárolják mindennap a jeget, nem tudta hát megérteni, mi történhetett és elhatározta, hogy utána jár a dolognak.

- Miért nem vesz tőlem jeget? kérdezte törve az angolt Peters vendéglőstől, a mikor ez a «grocery» mellett elhaladt.

- Mert magának nincs.

- Hogy hogy nincs?

- Mit tudom én!

- De biztosíthatom, hogy van jegem!

- Hát akkor ez mit jelent? szólt a vendéglős és rámutatott a hirdetésre.

János odanézett és majd elkékvült dühében. Hirdetésében valaki kikaparta a «Notice» szóból a *t* betűt és így «*No ice*» lett belőle, a mi angolul annyit tesz «nincs jég».

- Ördög és pokol! tört ki belőle és tajtékozva a dühtől berontott a Neumann kisasszony boltjába.

- Ez alávalóság! ordított mint a bolond. Miért kapart ki egy betűt a közepéből?

- Mit kapartam ki a közepéből? kérdezte a kisasszony naiv csudálkozással.

- Egy betűt, ha mondom, egy *t* betűt, egy *t-t* kapart ki a közepéből! De *goddam!* Ez nem marad annyiba; meg kell hogy fizesse a jegemet; *goddam, goddam!*

Elvesztette megszokott hidegvériségét és úgy ordított, mint a bolond. Neumann kisasszony meg a maga részéről kezdett kiabálni és az emberek oda csődültek.

- Segítség! kiáltott a kisasszony, a *dutsmán* megbolondult. Azt mondja, hogy kikapartam neki valamit a közepéből és én semmit sem kapartam ki neki. Mit is kaparhattam volna ki? Oh, Istenem, a szemét azt szívesen kikaparnám, de semmi mást. Oh, én szegény leány vagyok, egyedül és elhagyatott. Még megöl, meggyilkol.

Igy kiabálva, sűrűn hullatta könyeit. Az amerikaiak ugyan nem értették, miről van szó, de semmi esetre sem szeretik a nő könyeit nézni. Megkapták hát Jánost a gallérjánál fogva és kilökték az ajtón. Ellenkezni akart, de hiába. Ugy repült, mint a nyíl az ajtón keresztül ki az utcára, egyenesen be a boltjába, a hol egész hosszában elterült a földön.

Egy héttel később nagy, festett czégér lógott a boltja felett, a mely egy csíkos ruhás, fehér, hosszú kötényes majmot ábrázolt, a mely nagyon hasonlított Neumann kisasszonyhoz. A czégéren e felirat volt: «*Grocery a majomhoz!*»

Mindenki sietett megbámulni ezt az ujitást. A hangos nevetés Neumann kisasszonyt is a boltja elé csalta. Elsápadt attól, a mit látott, de anélkül, hogy önuralmát elvesztette volna, nyomban szólt:

- Grocery a majomhoz? Helyes, hiszen János uré.

De ez a czélzás mégis szívéen találta. Délben hallotta, a mint a gyermekek, kik az iskolából jövet a bolt előtt megálltak s a czégért bámulták, felkiáltottak:

- *O, that's miss Neumann! God evening, miss Neumann!*

Ez már sok volt. A mikor a szerkesztő eljött hozzá, így szólt:

- Ezzel a majommal engem gondolt, de ezt nem hagyom annyiba. Le kell vennie onnan a majmot és az én jelenlétemben a nyelvével kell azt onnan lenyalnia.

- Mit fog tenni?

- Nyomban elmegyek a bíróhoz!

- Hogy megy el nyomban?

- Hát holnap!

Másnap reggel egyenesen oda lépett János ur elé és szólt:

- Hallja maga *dutsmán*, tudom, hogy ezzel a majommal engem gondolt. De most jőjjön velem a bíróhoz és majd meghallja mit fog az mondani.

- Azt fogja mondani, hogy azt festethetek a cégéremre, a mit akarok.

- Majd megvállik!

Neumann kisasszony csak úgy lihegett.

- És honnan tudja, hogy az a majom magát ábrázolja?

- A szívem mondja! Jőjjön velem a bíróhoz, különben a sherif majd lánczra vereti és úgy hurczoltatja oda.

- Jól van, megyek, felelt János ur diadalmasan.

Becsukták a boltjaikat és utközben szüntelenül czivakodva, elmentek. Csak a mikor már odaértek Dasonville bíró ajtaja elé, jutott eszökbe, hogy egyikök sem tud annyit angolul, hogy a bíróval kellőképpen megértetni tudták volna magukat. Mit tegyenek? Csak a sherif értett németül is, angolul is, elmentek hát hozzá.

De ez kocsin ült már és azon volt, hogy elmenjen.

- Menjetek a pokolba! förmedt rájok. Az egész város nyugalma fel van dulva miattatok! Mindig egy czipőben jártok. Menjetek a pokolba! Nekem mennem kell. *Good bye!*

János csipőre tette a két kezét.

- Várnia kell holnapig, szólt közömbösen.

- Várjak? Inkább meghalok! Ha csak le nem veszi a majmot.

- Levegyem a majmot? szólt János vontatottan. Nem!

- Akkor hát lógni fog! Lógni fogsz te dutsman! Nem kell nekem a sherif közvetítése. A bíró úgy is tudja, miről van szó!

- Nem bánom, menjünk hát a sherif nélkül!

De a kisasszony tévedett. A bíró volt az egyetlen ember a városban, a ki nem tudott a vizsálykodásokról. A jó öreg kotyvasztotta a gyógyszerzeit és nem törődött semmi mással a világon. A megszokott udvariasságával s jóságával fogadta őket.

- Öltsetek ki a nyelveteket, kedves gyermekeim, majd aztán irok nektek valamit!

Mind a kettő hadonászni kezdett a kezével, jeléül annak, hogy nem kell nekik az orvosság. A kisasszony szüntelenül kiabálta:

- Nem azt akarjuk, nem azt!

- Hát mit?

Tücsköt-bogarat összefecsegték; János minden egyes szavára a vetélytársa tizet mondott. Végre a leánynak az a gondolata támadt, hogy a szívére mutatott, ezzel jelezve, hogy János azt hét tórdőféssel szurta keresztül.

- Most már értem, jól van! szólt az orvos.

Ezzel felnyitott egy nagy könyvet és írni kezdett benne. Megkérdezte Jánostól, hogy hány éves.

- Harminczhat vagyok.

Majd a leányt kérdezte meg, de ő már nem emlékezett oly pontossággal:

- Huszonöt vagy huszonhat leszek.

- *All right.* Mi a nevök?

- János.

- Laura.

- *All right.* Mi a foglalkozások?

- Grocery-tulajdonosok vagyunk.

- *All right.*

Erre aztán még valami kérdés következett, a melyet nem értettek; mindazonáltal «Yes»-sel feleltek. A bíró a fejével bólintott, az ügy be volt fejezve.

Miután felhagyott az irással, felemelkedett és Laura legnagyobb csudálkozására megölelte őt és megcsókolta az orcáját.

A leány jó jelnek vette ezt és rózsás reményekkel telve tért vissza a lakásába.

- Majd megmutatom én magának! kiáltotta utközben Jánosnak.

- Bizony nekem nem, felelt János nyugodtan.

Másnap reggel a sherif eljött a grocery elé. Mindakét ellenség az ajtóban állott; János a pipáját tisztogatta, Laura pedig dudolgatott:

- Dutsman, dutsman - du - dutsman, du - dutsman - man!

- Eljönnek a bíróhoz? kérdezte mr. Devis.

- Már voltunk ott!

- Nos, és mit végeztek?

- Sherif ur, édes Devis ur! könyörgött a kisasszony. Menjen el és tudja meg. Éppen most szükségem van egy pár czipőre. És szóljon vagy egy jó szót az érdekemben. Hiszen látja, hogy szegény, elhagyatott leány vagyok...

A sherif elment s egy negyed óra múlva, nagy tömeg kíséretében, visszajött.

- Nos, mi van, mi lesz? tudakolták mindaketten.

- Minden rendben van, oh! kiáltott a sherif.

- Mit határozott a bíró?

- Mit? Hát semmit. Összeházasított benneteket.

- Összeházasított?!?

- Nos, talán kiment a házasodás a divatból?

Ha villám csapott volna hirtelen közéjük, János meg Laura nem lehettek volna ijedtebbek. János kimeresztette a szemét, feltátotta a száját és úgy bámult Neumann kisasszonyra, ez pedig ugyancsak bámult János urra, míg végre mindaketten pattogni kezdtek:

- Én az ő felesége?

- Én ennek az ura?

- Segítség, segítség! Soha! Azonnal válni akarok! Soha!

- Nem, nem akarom.

- Inkább meghalok! Válni akarok! Azonnal válni akarok! Mit csinálnak itt az emberrel!

- Kedveseim! szólt a sherif nyugodtan; itt nem segít a kiabálás. A bíró esket, de nem választhat el. Minek lármáztok? Sanfranciscói milliomosok vagytok, hogy elválni akartok? Nem tudjátok, mibe kerül ez! Mirevaló ez a láрма? Szép gyerekcipőim vannak, olcsón adom. *Good bye!*

Ezt mondta, aztán elment. A nép kaczagva széledt el. Az új házások magokra maradtak.

- Ez a francia, szólt Laura, azért tette ezt velünk, mert németek vagyunk.

- Ugy van! szólt János helyeslőleg.

- De mi megindítjuk a válópört!

- Enyém az elsőbbség! Maga kikaparta az én t betűmet.

- Enyém az elsőbbség! Maga megfogott a csapdában!

- Maga nekem nem kell!

- Ki nem állhatom magát!

Ezzel aztán elváltak és bezárkóztak. Így ültek bezárkózva és gondolataikban elmélyedve. Eljött az éj, a nyugalmat hozó. De egyikök sem gondolt az alvásra. Laura lefeküdt, de az álom elkerülte őt. János elgondolta: «Amott alszik a feleségem» és Laura elgondolta: «Odaát alszik az uram».

És sajátságos érzések támadtak a szivökben. Gyűlölet volt ez és harag, elvegyülve az elhagyatottság érzetével. Ezenkívül János ur még a boltja fölött levő majomra is gondolt. Most már nem hagyhatja ott, amikor ez a majom a feleségének a torzképe? Ugy érezte, hogy igazán nem volt szép tőle, amikor ezt a majmot festette.

De, Istenem, ez a Neumann kisasszony! Hiszen úgy gyűlöli, mert miatta olvadt el a jege. Igaz, hogy ő meg a hold fénye mellett csapdába kerítette. Ekkor eszébe jutottak a holdfényben látott formák.

- Na, szólt magában, azt meg kell hagyni, csinos lány. De ő ki nem állhat engem és én csak úgy vagyok vele. Micsoda fatális helyzet! Uram Istenem! Megházasodtam! S ki a feleségem? Neumann kisasszony. Hozzá még a válás annyi pénzbe kerül, hogy alig futná a boltomból.

- A felesége vagyok ennek a dutsmannek, szólt a kisasszony magában. Nem vagyok többé kisasszony... azaz... azt akartam mondani, hogy férjhez mentem. És kihez? Ehhez a Kasche Jánoshoz, aki megfogott a csapdával. Igaz, hogy azután felkapott a karjába és haza hozott. Milyen erős, s mily könnyen felemelt... Mi az, neszt hallok!...

Nesz nem hallatszott, de a kisasszony félni kezdett, bár ez ezelőtt sohasem történt meg vele.

- De ha merészelne, most... Istenem... majd oly hangon, melyből kiértzett a csalódás, hozzá tette:

- De csak nem meri majd, ez a...

A félelme ezalatt mind jobban növekedett.

- Így van ez mindig a magános nőknél, szötte tovább a gondolatait. Ha férfi lenne a házban, mindjárt biztosabban érezném magam. Gyilkosságokról már hallottam, amelyek a közelben történtek. (Gyilkosságokról a kisasszony sohasem hallott.) Bizonyos, hogy még megölnek itt. Oh, ez a János, ez a János, elzárta az utamat. De gondolkoznom kell a válás módján.

Így gondolkozva, mindegyre hánykolódott széles, amerikai ágyában és valóban nagyon elhagyatottnak érezte magát. Hirtelen újra felemelkedett. Ez egyszer indokolt volt a félelme. Az éj csöndjén keresztül kalapácsütéseket hallott.

- Jézusom! kiáltotta a leány, betörnek a boltomba!

Kiugrott az ágyából és az ablakhoz futott, de amikor kinézett rajta, mindjárt megnyugodott. A hold fénye mellett meglátott szemben egy létrát és rajta János urat, aki a szögeket huzogatta ki a falból, amelyek a czéégért támasztották.

Neumann kisasszony felnyitotta az ablakot.

- Leveszi a majmot, gondolta magában; ez szép tőle. Érezte, mint lágyul el a szive.

János kiszedte a szögeket a falból, egyiket a másik után. A bádog nagy zajjal esett le a földre. Majd leszállt a létráról és összegöngyölte a czéégért izmos kezével és vinni készült a létrát.

Laura a szemével követte; az éj enyhe volt és csöndes.

- János ur! suttogta a kisasszony.

- Nem alszik? kérdezte János, szintén suttogva.

- Nem! Jó estét!

- Jó estét, kisasszony!

- Mit csinál?

- Levettem a majmot!

- Köszönöm, János ur. Mindketten elhallgattak egy perczre.

- János ur! hangzott újra a leány suttogása.

- Mi tetszik, Laura kisasszony?

- Beszélgetnünk kell a válás miatt!

- Igaza van, Laura kisasszony.

- Holnap tehát?

- Holnap! - Ujra hallgatás. A hold csöndesen világít.

- János ur!

- Laura kisasszony!

- Látja, én a lehető leghamarabb szeretném visszakapni szabadságomat.

A leány hangja mélabut árult el.

- Én is, Laura kisasszony. - A János hangja szomorú volt.

- Látja, uram, hogy ne késleltessük a dolgot...

- Csak ne késleltessük, az a legjobb.

- Mennél hamarabb tanácskozunk, annál jobb.

- Annál jobb, Laura kisasszony.

- Talán mindjárt tanácskozhatnánk...

- Ha megengedi, Laura kisasszony.

- Ön tehát bejön hozzám...

- Csak átöltözöm.

- Soh' se fessélyezze magát.

Az alsó ajtó megnyílt, János ur eltűnt a sötétben és egy perczzel később benn volt a Laura lakásában. Körülfogta a tiszta, kedves, leányos lakás jótékony levegője. Laura fehér pongyolát viselt és elragadó volt.

- Rendelkezésre állok, kisasszony, szólt János lány hangon.

- Nagyon szeretném a válást, János ur, de... félek, hogy meglátnak az utca felől...

- De hiszen sötét van a szobában.

- Igaz! felelt a leány.

Azután tanácskozni kezdtek a válópör miatt, de hát ez már nem tartozik a mi elbeszélésünkhöz. Ujra béke honolt Struck Oil Cityben.